

**Pripremni dokument o nacionalnim politikama i strategijama
medijske i informacione pismenosti (MIP) u Srbiji**

Sadržaj:

- I. Svrha Pripremnog dokumenta
- II. Konceptualizacija medijske i informacione pismenosti (MIP) u ovom dokumentu
- III. Prema definisanju okvira (konteksta) za razvoj javnih politika i strategija MIP u Srbiji
- IV. Pregled: Medijska i informaciona pismenost u Srbiji
 - IV.1. Javne politike - MIP u relevantnim javnim politikama i ostalim strateškim dokumentima
 - IV.2. Ostale aktivnosti – MIP u formalnom, neformalnom obrazovanju; uloga različitih aktera
- V. Predlog smernica za javne politike medijske i informacione pismenosti
- VI. Preporučeni strateški okvir za razvoj medijske i informacione pismenosti u Srbiji
- VII. Mapa puta za razvoj medijske i informacione pismenosti u Srbiji
- VIII. Reference

I. Svrha Pripremnog dokumenta

Na osnovu pregledne analize postojećih relevantnih javnih politika i prakse medijske i informacione pismenosti u Srbiji, ovaj Pripremi dokument nudi okvir za unapređenje i dalji razvoj javnih politika i strategija medijske i informacione pismenosti (MIP) u zemlji. Svrha ovog dokumenta je da posluži kao polazna osnova za diskusije koje će se održati u okviru Nacionalnih konsultacija o politikama i strategijama MIP u Srbiji. Nacionalne konsultacije se organizuju sa ciljem da se omogući međusektorski dijalog i inicirao proces kreiranja konkretnih preporuka za javne politike u vezi sa integrisanjem MIP-a u formalno i neformalno obrazovanje, a u saradnji sa različitim društvenim akterima.

Od Pripremnog dokumenata do Dokumenta o stavu o medijskoj i informacionoj pismenosti u Srbiji

Nakon rasprave, dobijenih preporuka i povratnih informacija tokom procesa Nacionalnih konsultacija, u saradnji sa svim zainteresovanim stranama, ovaj Pripremi dokument će biti pretočen u *Dokument o stavu o medijskoj i informacionoj pismenosti u Srbiji*. U Dokument o stavu će biti uključene konkretne preporuke svih zainteresovanih društvenih aktera, koje bi trebalo da omoguće unapređenje i razvoj javnih politika i strategija MIP u Srbiji.

Medijska i informaciona pismenost (MIP) kao složeni koncept

U ovom dokumentu medijska i informaciona pismenost (MIP) shvata se kao složeni koncept, po uzoru na formulaciju koju daje UNESCO, a koja prepoznaje uloge koje mediji i drugi izvori informacija imaju u našim ličnim životima i demokratskom društvu uopšte¹. Ovaj koncept naglašava pravo pojedinca da komunicira i izražava, potražuje, prima i saopštava informacije i ideje. On podstiče na evaluaciju informacija i medijskog sadržaja na osnovu načina na koji su te informacije proizvedene, poruka koje prenose, publike kojoj su namenjene (Wilson i dr, 2011) ali i ličnog iskustva primaoca informacija i njihove interakcije sa informacijama. Dok se u javnim politikama i strategijama u Srbiji medijska i informaciona

¹ Koncept medijske i informacione pismenosti (MIP) predstavljen u ovom tekstu je složen, slojevit pojam koji podrazumeva „znanja, veštine i stavove“ (Grizzle i Torras Clavo, 2013: 13), kompetencije za celoživotno učenje, potrebne svim građanima u savremenom digitalnom okruženju i medijalizovanoj svakodnevici (Kaun i Fast, 2013).

pismenost često odvajaju, a pažnja usmerava samo na jednu od njih, pristup koji je ovde ponuđen bi trebalo da pruži preporuke za holistički razvoj medijske i informacione pismenosti kao složenog i slojevitog koncepta.

Važnost pristupa koji uključuje više zainteresovanih strana

Pristup koji uključuje više zainteresovanih strana istovremeno postavlja *strateške pravce razvoja medijske i informacione pismenosti* i harmonizuje javne politike u relevantnim sektorima (npr. medijski sektor, obrazovni sektor, IKT sektor, kao i sektore u vezi sa omladinom, rodnim i manjinskim pravima, pravima deteta i slično) sa ciljevima medijske i informacione pismenosti. Zajedno oni tvore *pogodno okruženje za razvoj MIP* u formalnom, neformalnom i informalnom obrazovanju, što je u vezi sa holističkim shvatanjem o celoživotnom učenju (La Belle, 1982). Razmena i pregovaranje između ovih sektora u vezi sa prihvaćenim vrednostima i standardima su dinamični i neophodan su deo procesa za postizanje ključnih ciljeva u oblasti MIP².

II. Konceptualizacija MIP u ovom dokumentu

Koncept medijske i informacione pismenosti (MIP) predstavljen u ovom dokumentu je složen, slojevit koncept. Budući slojevit, ovaj koncept prepoznaje i obuhvata različite vrste pismenosti (tzv. *news*³, *advertising literacy*⁴, filmsku pismenost, televizijsku, kompjutersku, *game literacy*⁵, društvenomrežnu, digitalnu, informacionu, itd.), kao i kompetencije potrebne za pristup i upotrebu savremenih komunikacionih tehnologija, medija i drugih izvora informacija. Koncept MIP takođe podrazumeva razvoj znanja koja podstiču demokratske stavove i komunikacione vrednosti zasnovane na zaštiti prava na informisanje i slobodu izražavanja. Budući da je proces informisanja i transformacije informacija u znanje kompleksno, UNESCO je ponudio model medijske i informacione pismenosti koji identifikuje

² Izgradnja demokratskog društva zasnovanog na ljudskim pravima, inkluzivnosti, pluralizmu, ekonomskoj održivosti i znanju. Strategija MIP kao “prožimajuće javne politike” upućuje na uključenost MIP u pet ključnih oblasti javne politike: u samoj MIP, obrazovanju, pristupu informacijama, medijima i IKT (Grizzle i Torras Calvo, 2013:13).

³ Pismenost koja se odnosi na informativne medijske sadržaje.

⁴ Pismenost koja se odnosi na reklamne medijske sadržaje.

⁵ Pismenost koja se odnosi na oblast igara.

četiri ključne oblasti predstavljene u krugovima koji se nadovezuju jedan na drugi, a koji „ilustruju dinamičnu interakciju među različitim kompetencijama koje medijska i informaciona pismenost podrazumeva“ (Grizzle i Torras Clavo, 2013: 55). U centru, u prvom krugu se nalaze svi izvori informisanja i sredstva kojima se informacije komuniciraju (npr. mediji, internet, biblioteke i drugi komunikatori, individualni ili institucionalni) u „informacionom društvu“ (Frau-Meigs, 2011; Fuchs, 2013; Webster 2014)⁶. Drugi krug predstavlja pitanja koje se odnose na potrebe građana za informacijama, odnosno svrhu njihovog korišćenja informacija, medija i drugih pružaoca informacija, kao što su: donošenje odluka, rešavanje problema, zabava, učenje, kulturna i politička participacija. Treći krug predstavlja osnovna znanja neophodna za razumevanje svih oblika koje poprimaju mediji i pružaoci informacija, kao što su njihove: uloge, funkcije, dejstva, profesionalni standardi, prava i obaveze, itd. Poslednji krug predstavlja osnovne građanske kompetencije koje vode efikasnoj i odgovornoj komunikaciji sa drugim pojedincima, medijima i pružaocima informacija u društvu, a koje uključuju: kritičko korišćenje i etičko stvaranje informacija, medijskog sadržaja i medija.

III. Razvojni okvir (kontekst) javnih politika i strategija u oblasti medijske i informacione pismenosti (MIP) u Srbiji

Slično kao u drugim zemljama Jugoistočne Evrope, u Srbiji je proces integracija u Evropsku uniju (EU) otvorio mogućnosti fundamentalnih promena u razvoju javnih politika i strategija u polju MIP, posebno u medijskom i obrazovnom sektoru⁷. Mnogi zainteresovani društveni akteri uključuju se u ove procese: ministarstva zadužena za obrazovanje, medije, kulturu, organizacije civilnog društva, kao i predstavnici međunarodne zajednice kao što su EU, OEBS, USAID, UNESCO i drugi. Nivo razvijenosti MIP u ovom regionu razlikuje se od države do države, ali neretko javne vlasti pristupaju ovom pitanju „odozgo“, razvijanjem javnih politika i strategija, dok organizacije civilnog društva preuzimaju vodeću ulogu u promovisanju MIP „odozdo“. Aktivnosti su raznovrsne i obuhvataju obezbeđivanje obuka u oblasti medijskog obrazovanja, podizanje svesti o važnosti medijske i informacione pismenosti, otvaranje prostora za dijalog pomoću povezivanja različitih zainteresovanih strana iz vladinog

⁶ Više informacija o UNESCO-voj konceptualizaciji medijske i informacione pismenosti i ključnim pristupima videti u Aneksu I.

⁷ Širi pregled razvoja MIP u regionu Jugoistočne Evrope dat je u Aneksu II.

i nevladinog sektora. Reč je o sinergetskom pristupu koji obezbeđuje korist za sve uključene. Teorija upućuje, a praksa dokazuje da je implementacija medijske i informacione pismenosti najuspešnija kada različiti akteri imaju zajedničku viziju i sarađuju kako bi je ostvarili tako što dele svoje znanje i resurse (Grizzle i Torras Calvo, 2013: 24). U tom kontekstu, medijska i informaciona pismenost poslednjih pet godina ulazi u fokus javnih rasprava kako u medijsko-informacionom sektoru tako i u IT sektoru. Međutim, iako se medijskoj i informacionoj pismenosti poklanja veća pažnja, ova oblast je još uvek nedovoljno razvijena.

U Srbiji ne postoje jasno formulisane javne politike i sveobuhvatna strategija razvoja medijske i informacione pismenosti. Međutim, u različitim dokumentima prepoznata je važnost nekih njenih aspekata. U strateškim dokumentima ona je prepoznata kao neophodnost, važna je tema javnih rasprava, a njen razvoj je na nivou dizajniranja javnih politika i strateškog okvira. Budući da se Srbija nalazi u procesu pridruživanja Evropskoj uniji (EU), koncept medijske pismenosti⁸ se uglavnom sagledava u okviru ovog procesa. Mnoge strategije i javne politike u svojim smernicama navode važnost osnaživanja posebnih društvenih grupa, ali u praksi se pokazalo da je potrebno koordinisati ovu motivisanost na nacionalnom nivou pristupom kojim će se uključiti sve zainteresovane strane, odnosno svi zainteresovani društveni akteri kao i građanke i građani u okviru obuhvatnog okvira MIP.

Sloboda medija je uslov za i indikator merenja slobode izražavanja i informisanja u demokratskim društvima. Kako je navedeno u dokumentu “Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA II)” za period 2014-2020 godine⁹, iako je Srbija imala medijsku strategiju i akcioni plan za period 2012-2016, u tom periodu je uočen najpre mali progres, a zatim pad kada je u pitanju sloboda izražavanja¹⁰ kao i spora implementacija akcionog plana Medijske strategije¹¹.

Imajući u vidu da je Srbija zemlja u kojoj žive različite manjinske grupe (verske, etničke, seksualne i druge) čija su prava definisana Ustavom Republike Srbije, posebnim strategijama

⁸ Evropski (EU) okvir odnosi se na medijsku pismenost, a ne na složeni koncept medijske i informacione pismenosti. Videti: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 20 December 2007 - A European approach to media literacy in the digital environment [COM(2007) 833 final.

⁹ European Commission (2014) Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II) Indicative Strategy Paper for Serbia (2014-2020). adopted on 19/08/2014, available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20140919-csp-serbia.pdf.

¹⁰ Prema indeksu održivosti medija (Media Sustainability Index) objektivni skor za Srbiju kada je u pitanju sloboda govora je bila: 2.00 (2012), 2.03 (2013), 2.06 (2014), 1.94 (2015), 1.89 (2016). Videti više na: <https://www.irex.org/resource/media-sustainability-index-msi>. According to World Press Freedom Index Serbia was in 54th place in 2014 (with the score 25.05), 67th place in 2015 (27.66) and 59th place in 2016 (27.60). See more at <https://rsf.org/en/ranking>.

¹¹ Više o analizi implemenentacije Medijske strategije (2012-2016) videti u: Stojković, M & Milanović, J (2016) „Medijska reforma nakon pet godina od usvajanja medijske strategije: presek stanja i preporuke za budućnost“.

i javnim politikama, uloga medijske i informacione pismenosti bi bila da pomogne u negovanju kontinuiranog među-kulturnog dijaloga (Carlson i Hope Culver, 2013). Drugi važni akteri u upoznavanju šire javnosti sa medijskom i informacionom pismenošću, kao što su institucije sećanja (muzeji, biblioteke i arhive) su već pokrenuli projekte koji doprinose razvoju društva zasnovanog na znanju. Javno-politički i strateški okvir koji su ovde predloženi mogu poslužiti kao podrška i potkrepljenje za takve inicijative.

Imajući u vidu globalni problem širenja lažnih vesti, naročito na društvenim mrežama, a emituju ih različiti (individualni i institucionalni) izvori informacija, kao i obilje informacija zbog kojeg je ponekad teško locirati pouzdane izvore informacija, pojavljuju se zahtevi da se i građanke i građani, odnosno korisnice i korisnici medija i IKT osnaže novim kompetencijama. U okruženju sa velikim brojem komunikatora, veštine, znanja i stavovi koji se odnose na MIP a koji bi bili dostupni svim građankama i građanima pomažu u svakodnevnom pregovaranju o pravilima komuniciranja koja neguju toleranciju, demokratski dijalog i poštovanje prava drugih. Podizanje MIP kompetencija kod svih građanki i građana pomaže u izgradnji poverenja u medije i druge savremene izvore informacija (individualne i institucionalne), čime se obezbeđuje politička stabilnost, kulturno bogatstvo i ekonomski rast. Istraživanja u digitalnom okruženju ukazuju na različite oblike kršenja slobode izražavanja, prevara i različitih oblika pritisaka: prezentovanje neistina, uvreda, ponižavanja, pretnje i ugrožavanje bezbednosti i slično. “Napadi i pritisci na novinare i pojedince zbog objavljivanja blogova, komentara i drugih oblika onlajn izražavanja stavova vodi anksioznosti ne samo kod novinara i medijskih organizacija nego i u široj zajednici, koju danas čini 60% srpske populacije. Stoga se čini da se građani ne osećaju osnaženo i zaštićeno u digitalnom okruženju, čime se umanjuje potencijal primene novih tehnologija ” (Share Fondacija 2016: 16)¹². Žene sa stavom su posebno ranjive u onlajn okruženju. “Čini se da se nasilje koje doživljavaju mnoge žene u ‘realnom’ životu jednostavno samo preselilo u sajber prostor bez menjanja svoje osnovne prirode.” (Antonijević, 2016: 10). Sa druge strane, MIP programi koji su namenjeni mladima su više fokusirani na njihovu zaštitu u digitalnoj sferi nego na njihovo osnaživanje za građansku participaciju u pitanjima koji ih se tiču i koja ih interesuju. Budući da je građanska participacija esencijalni sastojak demokratskog života, razvoj MIP kompetencija bi trebalo da se sagleda kao sastavni deo razvijanja građanskih kompetencija i građanskog angažmana.

¹² Više o stanju u medijima i novinarskoj profesiji u Srbiji videti u: Stojković i Milanović, 2016; FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO, 2015; Savet za borbu protiv korupcije, 2015; Lansner R, 2013; Matić, 2012; Milivojević (ur.) 2011; Milivojević i dr., 2012; Milojević i Ugrinić, 2011; Radojković, 2011.

Izgradnja poverenja u medije se postiže kada:

- a) pojedinci i pojedinke razvijaju MIP kompetencije
- b) koriste ove kompetencije kako bi učesvovali u medijski posredovanoj komunikaciji i zahtevali kvalitet
- c) branili pluralizam i razvoj slobodnih i nezavisnih medija u Srbiji.

IV. Pregled stanja MIP u Srbiji

Mnogi rezultati novijih komparativnih istraživanja pokazuju da u regionu Jugoistočne Evrope i Balkana, uz izvesne razlike među pojedinačnim zemljama, medijska i informaciona pismenost (MIP) nije dovoljno razvijena oblast¹³. Kao i u drugim zemljama regiona, strateški i zakonski dokumenti kao i obrazovni programi u Srbiji prepoznaju neke elemente medijske i informacione pismenosti, međutim, u praksi, MIP je najviše razvijaju organizacije civilnog društva (Turcilo i Tajić, 2015; Kanižaj i Car, 2015; Matović i Milin Perković, 2015; Frau Meigs at all, forthcoming 2017).

IV.1. MIP U JAVNIM POLITIKAMA I STRATEŠKIM DOKUMENTIMA

IV.1.a. Politike medijske i informacione pismenosti u medijskom sektoru

Medijska pismenost je kao koncept prvi put eksplicitno prepoznata u zvaničnom dokumentu u *Strategiji razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji do 2016. godine* (Medijska strategija) naročito u paragrafima 6 i 9¹⁴. „Ovo je bio važan korak u procesu evropskih integracija i deo političkih kriterijuma navedenih u *Mišljenju Evropske komisije o zahtevu Srbije za članstvo u Evropskoj uniji*¹⁵. Ideja o medijskoj pismenosti pojavljuje se, takođe, u Zakonu o javnom informisanju i medijima i Zakonu o javnim medijskim servisima.

¹³ Videti Aneks II za više informacija o MIP u Jugoistočnoj Evropi i Balkanu.

¹⁴ Nova medijska strategija trenutno je u izradi i UNESCO i partneri na projektu “Izgradnja poverenja u medije u Jugoistočnoj Evropi i Turskoj” aktivno učestvuju u procesu konsultacija. Nacrt preporuka o medijskoj i informacionoj pismenosti koje bi trebalo da se nađu u novoj medijskoj strategiji dat je na konferenciji “U susret savremenoj medijskoj politici” (Speak-Up! Follow-up – Going towards contemporary media policy), održanoj 17-18. novembra u Beogradu, koju su organizovali TACSO P2P Program, EU i Odeljenje za medije Misije OEBS u Srbiji, uz podršku Delegacije EU u Srbiji.

¹⁵ Paragrafom 12, Ministarstvo kulture obavezalo se da će kontinuirano podržavati istraživanja u oblasti medijske pismenosti i medijskih vrednosti i podsticati razvoj sadržaja u vezi sa medijskom pismenošću“ (Matović i Milin Perković, 2014: 9).

U novom setu medijskih zakona, usvojenom 2014. godine, medijska pismenost je prepoznata kao važna oblast od javnog interesa¹⁶.

U procesu konsultacija u vezi sa razvojem nove Medijske strategije uz podršku OEBS-a u Srbiji, tokom 2016. godine održana je obuhvatna rasprava o važnosti jačanja medijske i informacione pismenosti. Početkom 2017. godine, tačnije 10. februara 2017. godine jednoglasno su usvojene preporuke o medijskoj pismenosti pripremljene za novu Medijsku strategiju. U njima je istaknuta važnost: 1) međusektorske i međuorganizacijske saradnje; 2) inovativnih i kreativnih projekata za nove digitalno pismene generacije koji će se baviti zanimanjima koje se tek razvijaju; 3) projekata u vezi sa medijskom pismenošću namenjenih digitalnim urođenicima, koji bi premostili jaz između njihove napredne informatičke pismenosti i nedovoljno razvijenih kompetencija u oblasti medijske pismenosti; 4) projekata medijskog obrazovanja za sve ciljne grupe, uključujući profesionalce u sferi medija i obrazovanja, kao deo celoživotnog obrazovanja; 5) veće podrške za projekte istraživanja publike i one koji zagovaraju medijsku pismenost. Učesnici su predložili osnivanje fonda za studentkinje i studente doktorskih studija, kako bi se podržala istraživanja o medijskoj pismenosti u okviru doktorskih disertacija; 6) kreiranja portala koji bi sadržao informacije o svim akterima, aktivnostima i materijalima u polju medijske pismenosti (tutorijale, rezultate istraživanja, udžbenike, naučne radove i knjige, rasporede seminara, letnjih škola i kampova).

IV.1.b. Politike medijske i informacione pismenost u obrazovnom sektoru

Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine (usvojena 2012. godine) naglašava razvoj osam kompetencija¹⁷ i celoživotnog učenja, a medijsko obrazovanje i *medijska pismenost* implicitno se pretpostavljaju kao jedan od ishoda. U Strategiji se ističe važnost *informacione pismenosti* i naglašava uloga školskih biblioteka kao prostora za učenje i resursnih centara za implementaciju medijske pismenosti. U strategiji su takođe predstavljeni problemi postojećeg školskog sistema, koji je suočen sa mnogim izazovima: „učenici izlaze iz

¹⁶ U paragrafu II, članu 15 Zakona o javnom informisanju i medijima (2014). U paragrafu II, članu 7 Zakona o javnim medijskim servisima (2014) medijska pismenost je pomenuta koja jedan od ciljeva javnog medijskog servisa u vezi sa javnim interesom. Medijska pismenost se ne pominje u Zakonu o elektronskim medijima (2014).

¹⁷ Evropska unija i Evropska komisija definišu osam kompetencija kao skup “znanja, veština i stavova” neophodnih za život u društvu zasnovanom na znanju: komuniciranje na maternjem jeziku, komuniciranje na stranom jeziku, matematička pismenost i naučne i tehnološke kompetencije, digitalne kompetencije, učenje da se uči, društvene i građanske kompetencije, osećaj inicijativnosti i preduzetništva, kulturna osvešćenost i izražavanje. Videti više na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:c11090>.

osnovne škole sa nedovoljno razvijenim osnovnim kompetencijama koje su ključne za nastavak obrazovanja i bolje snalaženje u privatnom i javnom životu“ (Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, 2012: 33).

Godinu dana nakon usvajanja Strategije razvoja obrazovanja, Nacionalni prosvetni savet Republike Srbije usvojio je *Smernice za unapređivanje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u obrazovanju* (2013), u kojima se navodi osam različitih pismenosti koje su važne u novom medijskom okruženju¹⁸.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u 2017. godini je započelo važan proces konsultovanja, koji je završen usvajanjem *Okvira digitalnih kompetencija – Nastavnik za digitalno doba*. Ovaj Okvir je sačinjen kako bi pružio podršku nastavnicama i nastavnicima u obrazovnom sistemu u procesu integrisanja IKT i digitalnog sadržaja u nastavnu praksu¹⁹. Uprkos tome, u Srbiji ne postoji jedna prihvaćena formulacija MIL niti eksplicitna javna politika u ovoj oblasti.

IV.1.c. Politike medijska i informacione pismenosti u informacionom i IKT sektoru

Snažan naglasak na razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) je stavljen Digitalnom agendom Srbije, posebno *Strategijom razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine* (usvojena 2010. godine). Strategija daje prioritet implementaciju IKT u obrazovne programe i razvoj digitalnih materijala za učenje, a kao jedan od ciljeva određuje potrebu za razvojem “znanja i veština u vezi sa IKT”, koje bi mogle da odgovore na zahteve društva koje ove nove tehnologije pokreću. Akcioni plan koji je usvojen 2013. godine podrazumeva razvoj novih i poboljšanje postojećih usluga digitalnih biblioteka kao i promovisanje digitalne pismenosti putem nagradnih konkursa²⁰. U junu 2016. godine, na

¹⁸ *Informaciona pismenost* se nalazi u središtu, a okružuju je osnovna, funkcionalna, društvena, vizuelna, medijska, informatička i digitalna pismenost (*Smernice za unapređivanje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u obrazovanju*, 2013). U *Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (2013), članu 4. takođe se naglašava potreba razvoja „sposobnosti pronalaženja, analiziranja, primene i saopštavanja informacija, uz vešto i efikasno korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija (...) za rešavanje problema, povezivanje i primenu znanja i veština“. Član 43. *Zakona o obrazovanju odraslih* (2013) navodi medijsku pismenost kao jednu od važnih kompetencija odraslih. U članu 21, tački 2 *Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (2013), kao jedan od glavnih ciljeva obrazovanja i vaspitanja navodi se sticanje kulturne, medijske, tehničke i informatičke pismenosti, koje su neohodne za nastavak školovanja i aktivnu uključenost u život zajednice.

¹⁹ Više na <http://www.mpn.gov.rs/okvir-digitalnih-kompetencija-nastavnik-za-digitalno-doba/>.

²⁰ U skladu sa Akcionim planom, tokom 2013. je osnovan Centar za bezbedni internet “Klikni bezbedno” i usvojene su *Smernice za unapređenje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u obrazovanju*. Preporuke su se odnosile na uključivanje medijske pismenosti u ciljeve obrazovanja i vaspitanja, obrazovne ishode i standarde obrazovnih postignuća, podizanje nivoa digitalne, medijske, informacione i informatičke pismenosti među učenicima/-cama i nastavnicima/-cama, upotrebu IKT i Web 2.0 tehnologija u nastavi i promovisanje uloge

predlog Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija usvojena je *Uredba o bezbednosti i zaštiti dece prilikom korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija* i uspostavljen je Nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu - BIT.²¹

Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti (2011), članom 2 ističe da je rad biblioteka važan kao „delatnost od opšteg interesa“, koja postoji radi „obezbeđivanja uslova za ostvarivanje prava građana na slobodu izražavanja i na sticanje i korišćenje znanja“. U Zakonu se navodi značaj razvoja bibliotečkih mreža, međunarodne saradnje i digitalizacije biblioteka i informacionih materijala i izvora, ali se nigde ne navodi funkcija razvoja informacione pismenosti. Iako sporadično, ovakve inicijative postoje i svakako otvaraju prostor za kreiranje ciljeva javnih politika u ovom domenu.

IV.1.d. Politike medijske i informacione pismenosti u drugim sektorima

Strategije usmerene na podsticanje jednakosti i osnaživanje posebnih društvenih grupa u Srbiji uzimaju u obzir i važnost uloge medija. U *Nacionalnoj strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine* (u daljem tekstu Strategija za rodnu ravnopravnost) navodi se da su žene veoma često diskriminisane na više osnova u različitim oblastima društvenog i političkog života, među kojima su i mediji. Medijska i informaciona pismenost (MIP) nije eksplicitno prepoznata u ovoj Strategiji, ali jeste implicitno, putem ponuđenih mera i preporuka za razvoj rodne ravnopravnosti u javnom, medijskom i obrazovnom sektoru. U *Strategiji prevencije i zaštite od diskriminacije (2013-2018)* naglašena je neophodnost izgradnje kulture tolerancije i poštovanja prema pripadnicama i pripadnicima osetljivih društvenih grupa. *Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine* naglašava važnost jednakog pristupa IKT i razvoja digitalne i informatičke pismenosti. U njoj se postavljeni ciljevi za poboljšanje položaja mladih u društvu, naročito u medijima i njihovom odnosu prema medijima. Uspostavljanjem Kancelarija za mlade širom zemlje, lokalnim Akcionim planovima za mlade otvorena je mogućnost da se oni angažuju i na projektima koji se odnose na medijsku i informacionu pismenost.

biblioteki i bibliotekara/-ki u procesu integrisanja IKT u obrazovno-vaspitni sistem. (Nacionalni prosvetni savet RS, 2013). *Zakon o informacionoj bezbednosti* je usvojen u januaru 2016. godine.

²¹ Više o aktivnostima Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija videti u Aneksu IV.

IV.2. OSTALE AKTIVNOSTI: FORMALNO OBRAZOVANJE I KLJUČNI AKTERI

IV.2.a. Medijska i informaciona pismenost u formalnom obrazovanju

Na fakultetskom nivou, predmet *Medijska pismenost* uvedena je 2005. godine kao izborni kurs na Učiteljskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Danas oko 130 studijskih programa uključuje i predmete iz oblasti medijskog obrazovanja ili obrazovanja za medije na univerzitetima, fakultetima i visokim školama u Srbiji. Sve njih možemo podeliti u dve grupe. Prvu grupu čine predmeti koji su namenjeni obrazovanju studentkinja i studenata u polju umetnosti, medija i novih medijskih tehnologija. Drugu grupu čine predmeti na studijskim programima namenjenim obrazovanju budućih obrazovnih stručnih saradnika/-ca, nastavnika/-ca na svim nivoima školovanja. U ovoj drugoj grupi postoji 22 različita predmeta koja su usredsređena na informacionu i medijsku pismenost i interakciju između dece i medija. Većina ovih predmeta su izborni, bez obzira na stepen studija na kojem su ponuđeni (osnovne, master ili doktorske studije), dok su samo tri predmeta su obavezna²².

Profesionalni razvoj i obučavanje nastavnica i nastavnika, stručnih saradnica i saradnika kao i direktorki i direktora regulisani su Članom 129. *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*. Nastavnice i nastavnici su u obavezi da pohađaju programe profesionalnog razvoja, čime je stvorena prilika za njihovo obrazovanje u oblasti MIP.

Zvanični *Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika* (dostupan na <http://katalog2016.zuov.rs/>), koji važi od 2016. do 2018. godine²³, ima 18 seminara koji se odnose na MIP dok se 158 seminara se bavi informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT). Među njima, najveći broj seminara (140) se bavi medijima i upotrebom IKT uopšte, ali se digitalna i informaciona pismenost, koja bi obuhvatila razvoj veština kritičkog mišljenja, ne naglašava dovoljno²⁴. Veliki broj ovih programa i

²² Tri su obavezna predmeta u vezi sa medijskim obrazovanjem: *Obrazovanje za medije* (Učiteljski fakultet u Beogradu, obavezan za buduće učiteljice/učitelje), *Uloga medija u vaspitanju dece* (Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, obavezan za vaspitačice/vaspitače dece predškolskog uzrasta) i *Medijsko obrazovanje* (Filozofski fakultet u Nišu, obavezan za student sociologije). Više o ovome u Aneksu III.

²³ Istraživanje je sprovedeno za potrebe izrade ovog dokumenta; analiza *Kataloga* za prethodni period je dostupna u Matović i Milin Perković, 2014.

²⁴ Više u Aneksu III.

seminara nude akreditovane²⁵ organizacije civilnog društva, profesionalna udruženja i regionalni centri za razvoj zaposlenih u obrazovanju.

Na nivou osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, pitanja medijske i informacione pismenosti su inkorporirana u izborni predmet Građansko vaspitanje, pa obuhvataju samo učenike koji su izabrali ovaj predmet, a ne i one koji su birali Versku nastavu. Eksplicitnije teme u vezi sa MIP nalaze se u gradivu za četvrti razred srednje škole. Ove lekcije su uglavnom usmerene na medije i tzv. informativnu (*news literacy*) pismenost, a o njima se najviše razgovara na završnim godinama oba obrazovna ciklusa. U prošlosti je uspostavljena partnerska saradnja sa organizacijama civilnog društva (Građanske inicijative) i univerzitetima koji su obučavali nastavnice i nastavnike u oblasti medijske pismenosti. Neka od pitanja u vezi sa MIP pokrivena su i na časovima maternjeg jezika. Digitalna pismenost bi trebalo da bude uključena u nastavu predmeta Tehničko i infromatičko obrazovanje u osnovnoj školi, uz još jedan izborni predmet Informatika i računarstvo.

IV.2.b. Medijska i informaciona pismenost i uloga različitih društvenih aktera

Postoji mnogo različitih inicijativa „odozdo“ i „odozgo“ u vezi sa MIP u Srbiji. Ipak, većina je podrazumevala jednogodišnje projekte organizacija civilnog društva finansirane od strane relevantnih ministarstava, evropskih ili međunarodnih donatora. U ovom dokumentu su prikazane samo neke od njih, u svrhu ilustriranja stanja koje vodi ponuđenim preporukama za razvoj javnih politika i glavnih strateških pravaca, prikazanim na kraju dokumenta.

Aktivnosti Vlade

Nekoliko inicijativa u vezi sa MIP su bile važne za oblikovanje povoljnog okruženja za razvoj MIP na nacionalnom nivou. Bivše *Ministarstvo za telekomunikacije i informaciono društvo* 2009. godinu je proglasilo godinom zaštite dece na internetu i pokrenulo kampanju za veću bezbednost dece u onlajn prostoru i podizanje svesti među decom, mladima, njihovim roditeljima i nastavnicima/-ama. U okviru projekta je lansiran i vebsajt namenjen deci -

²⁵ Ovi kursevi i seminari su akreditovani od strane Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja. Ovaj Institut, između ostalog, ažurira bazu svih akreditovanih programa (<http://www.zuov.rs/>) za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovnom sektoru (vaspitači/-ce, učitelji/-ce, nastavnici/-ce u osnovnim i srednjim školama). Sve zainteresovane organizacije mogu se aplicirati sa svojim programima za dobijanje akreditacije.

kliknibezbedno.rs. Tokom 2010. godine Ministarstvo je pokrenulo projekat *Digitalne škole*²⁶, u okviru kojeg su kompjuterskom opremom i softverima opremljene 1144 osnovne škole, 69 domova za decu bez roditeljskog staranja i učeničkih domova i preko 2800 školskih objekata²⁷. Početkom 2013. godine Ministarstvo omladine i sporta je pokrenulo nacionalnu kampanju protiv govora mržnje na internetu (*No hate speech/Ne govori mržnje*) u sklopu globalne kampanje Saveta Evrope. Ova kampanja je sprovedena u saradnji sa osam organizacija civilnog društva.

Pored redovnih aktivnosti i podele resursa za finansiranje projekata u oblasti medijske i informacione pismenosti, u septembru 2016. godine, Ministarstvo kulture i informisanja pokrenulo je kampanju “Ako imaš šta da kažeš – reci”, koja obuhvata različite aktivnosti u vezi sa obrazovanjem srednjoškolaca i srednjoškolki i njihovih profesora/-ki u oblasti medijske pismenosti.

Regulatorna i samoregulatorna tela

Regulatorno telo za elektronske medije (REM) reguliše rad elektronskih medija i polje emitovanja medijskog sadržaja, definiše kriterijume za medije, nadgleda njihov rad i upozorava emitere ukoliko se ogluše o zakon i opšte-obavezujuća zakonom određena uputstva. Na inicijativu UNICEF-a i Udruženja novinara Srbije (UNS), tadašnja RRA (sadašnja REM) je uspostavila kriterijume za obeležavanje sadržaja, a u proces je bila uključena i kampanja o medijskoj pismenosti²⁸. U martu 2015. godine REM je usvojio *Pravilnik o zaštiti prava maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga*.

Savet za štampu je nezavisno samo-regulatorno telo osnovano da bi pratilo poštovanje Kodeksa novinara. Savet za štampu radi i na podizanju svesti u javnosti o povredama novinarskih etičkih standarda u informativnim medijima kao i pitanjima koje se odnose na slobodu informisanja, slobodu izražavanja, diskriminacije u novinarskom izveštavanju itd. “Izveštaj o monitoringu poštovanja Kodeksa novinara Srbije u dnevnim listovima u periodu od 01. marta do 31. decembra 2016. godine”, pokazuje da je u 5477 novinarskih tekstova prekršena bar jedna tačka Kodeksa. U odnosu na prethodnu godinu (kada je zabeleženo 3219), zabeležen je drastični

²⁶ <http://www.digitalnaskola.rs/>.

²⁷ Više o digitalnim školama i drugim aktivnostima vlade u Aneksu IV.

²⁸ Više o kampanji može se videti na <http://www.tvoznake.rs/>, a medijska pismenost je obuhvaćena navedenim projektom www.recinam.rs.

porast broja prekršaja Kodeksa. Najčešće su kršene tačke Kodeksa koje se odnose na istinitost izveštavanja, novinarsku pažnju i privatnost osoba o kojima se izveštava²⁹.

Informacijski posrednici

Biblioteke su, kao i druge institucije sećanja, poput muzeja i arhiva, deo tradicije i kao takve su prirodno okruženje za razvoj informacione pismenosti. Jedan od glavnih koraka u promovisanju medijske i informacione pismenosti je bila konferencija „Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke“ koju je u oktobru 2014. godine organizovalo Bibliotekarsko društvo Srbije i koja je okupila različite stručnjake i bibliotekare.

Zavod za proučavanje kulturnog razvitka je još pre više od 30 godina lansirao projekat *Atlas kulture Srbije, vizuelna enciklopedija kulture*. Uz finansijsku podršku Ministarstva kulture Republike Srbije i dugogodišnju saradnju sa drugim institucijama kulture, Zavod je takođe pokrenuo projekat *Geokulturna mapa Srbije – elektronska baza podataka o institucijama kulture*. Od 2001. godine, Zavod kontinuirano razvija informacioni sistem e-Kultura³⁰, koji predstavlja najobuhvatniju bazu podataka kulturnih institucija u Srbiji.

Organizacije civilnog društva

Organizacije civilnog društva u Srbiji imaju vodeću ulogu u promovisanju medijske i informacione pismenosti „odozdo“ (‘bottom-up’). Njihova glavna uloga je povezivanje različitih zainteresovanih strana (istraživača/-ica, institucija vlasti, drugih OCD, škola itd.) sa ciljem da se podigne svest o različitim problemima i kapacitetima u vezi sa MIP. Jedan od najvažnijih doprinosa organizacija civilnog društva u promovisanju medijske i informacione pismenosti su njihove istraživačke inicijative i saradnja sa univerzitetima i drugim istraživačima u zemlji. Različita istraživanja o važnim medijskim temama pomogle su da MIP postane vidljivija u javnosti i, na taj način, podstakla njeno unapređenje. OCD i njihovi donatori u Jugoistočnoj Evropi imaju ključnu ulogu u podsticanju saradnje i javne diskusije o medijskoj

²⁹ Videti više u „Izveštaju o monitoringu poštovanja Kodeksa novinara Srbije u dnevnim listovima u periodu od 01. marta do 31. decembra 2016. godine“ na <http://www.savetzastampu.rs/doc/monitoring-2016/izvestaj-o-monitoringu-postovanja-kodeksa-novinara-srbije-u-dnevnim-stampanim-medijima-mart-decembar-2016.pdf>.

³⁰ <http://e-kultura.net/o-projektu/>

pismenosti kao i u obezbeđivanju materijala za nastavnike, neophodnih znanja i veština povezanih sa MIP³¹.

Kada je o profesionalnim udruženjima reč, ona su na različite načine bila veoma aktivna u projektima u vezi sa MIP. Kao primer udružene inicijative svakako treba pomenuti *Kampanju za medijsku pismenost* – petanestomesečni projekat namenjen jačanju i podršci demokratizaciji srpskog društva promovisanjem medijske pismenosti i nezavisnog i odgovornog novinarstva, koji su implementirali Medijska koalicija³² i Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID). U okviru kampanje, u januaru 2014. je pokrenut *onlajn resurs centar* www.medijskapismenost.net sa mnoštvom materijala namenjenih nastavnicima, roditeljima i starateljima, srednjoškolicima i novinarima³³.

Privatni sektor

U većini zemalja Jugoistočne Evrope, najaktivnije kompanije privatnog sektora su kompanije koje se bave kompjuterskim softverima koje obezbeđuju materijal za edukaciju različitih uzrasnih grupa. U Srbiji, izdavačka kuća *Clio* iz Beograda predstavlja jedan od izuzetnih primera dobre prakse, jer gotovo čitavu deceniju sprovodi projekat *Internest – Transformisanje školske biblioteke u infoteku* u srednjim školama u Srbiji, u okviru kojeg profesorke i profesori i učenice i učenici prave multimedijalne sadržaje na osnovu knjiga iz *Clio-ve* Multimedia edicije. Multimedia edicija izdavačke kuće Klio je jedinstvena u Srbiji.

Privatne medijske kompanije najčešće nisu uključene u oblast medijske i informacione pismenosti u Srbiji.

³¹ Za više informacija o ulozi OCD, njihovim projektima i istraživačkim rezultatima, videti u Aneksu IV.

³² Medijska koalicija je neformalno partnerstvo pet medijskih udruženja u Srbiji: tri udruženja novinara, Asocijacije nezavisnih elektronskih medija (ANEM) i Asocijacije nezavisnih lokalnih medija (Lokal pres). Koalicija je formirana radi zagovaranja usvajanja i implementacije Medijske strategije u Srbiji, povećanja nezavisnosti medija i njihove zaštite od pritisaka. See more at: <https://serbia.usembassy.gov/news/2014/12-15-media-coalition-and-usaid-put-media-literacy-in-focus.html>.

³³ Ova kampanja uključuje i istraživanje o medijskoj pismenosti sprovedeno među učenicama i učenicima srednjih škola, nastavnicama i nastavnicima građanskog vaspitanja, novinarkama i novinarima i studentkinjama i studentima novinarstva, kao i različite radionice, javne događaje, vebinare (dostupne onlajn), tri edukativna priručnika i etičke smernice *Kodeks novinara Srbije u onlajn okruženju*. Više o ovome videti u Aneksu IV.

V. Predlog smernica za javne politike MIP

Rezultati ove analize pokazuju da je Srbija već preuzela važne korake u razvijanju kompetencija medijske i informacione pismenosti. Izazov predstavlja osiguravanje MIP za sve građane. Potrebno je ojačati mehanizme za uključivanje različitih društvenih aktera, korišćenjem već postojećih resursa ali i kreiranjem novih. Prilikom planiranja budućih javnih politika i strategija za razvoj medijske i informacione pismenosti nepohodno je isticati važnost i vezu ovih kompetencija i pitanja kao što su rodna ravnopravnost, diskriminacija i participacija mladih. Ispod se nalaze predlozi kako bi smernice javnih politika i strategije mogle biti razmatrane prilikom definisanja javnih politika.

- **MIP obezbeđuje osnovna znanja, veštine i stavove** koji štite i ohrabruju dalji razvoj demokratskih vrednosti, ekonomski i nacionalni razvoj.
- **Pristup koji obuhvata više zainteresovanih strana** olakšava postizanje konsenzusa između različitih društvenih aktera o viziji razvoja MIP, ključnim vrednostima i uverenjima (ličnim, društvenim i ekonomskim prednostima MIP), koji omogućuje stvaranje novih partnerstava u obezbeđivanju znanja i organizovanju resursa kako bi se postigli zajednički ciljevi u vezi sa MIP i prevazišle postojeće i buduće prepreke.
- MIP programi bi trebalo da **uzimaju u obzir već postojeće medijske i informaciono-komunikacione tehnologije (IKT)**, kako bi građanke i građani mogli da u potpunosti uživaju u prednostima medija i tehnologije koje već koriste i da na odgovoran i aktivan način učestvuju u društvenom, političkom i kulturnom životu zajednice.
- Programi MIP treba da obezbede **znanja, stavove i veštine svima**, kako bi se građanke i građani osposobili da kritički koriste medije i druge izvore informacija, kroz proces celoživotnog učenja, koji obuhvata formalno, neformalno i informalno obrazovanje.
- Programi MIP treba da podržavaju razvoj otvorenog **društva znanja**, što uključuje i reformu biblioteka, raznovrsnost medija koji su oslobođeni spoljašnjih i unutrašnjih uticaja, negovanje slobode izražavanja i informisanja, odgovornost i transparentnost i poštovanje ljudskih prava.

- Programi MIP treba da promovišu **socijalnu inkluziju** i da teže smanjenju svake vrste „digitalnog jaza“, „jaza u znanju“ i „jaza u participaciji“, obezbeđivanjem mogućnosti za učestvovanje onima koji su na bilo koji način uskraćeni i marginalizovani.
- Programi MIP treba da promovišu **rodnu ravnopravnost**, osnaživanje žena i devojčica i da doprinose smanjenju svake vrste diskriminacije.
- Programi MIP treba da identifikuju **ekonomske prednosti** stručnog razvoja veština, znanja i stavova u vezi sa medijima i informacijama, koji bi vodio razvoju postojećih, ali i novih poslova i budućih industrija.
- Programi MIP treba da promovišu **kulturni dijalog** kroz i sa medijskim i informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT) tako što će omogućiti međusobno razumevanje prenošenjem tradicionalnog i kulturnog sadržaja na nove načine, ali i prepoznavanjem i otvaranjem prostora za razvijanje novih kulturnih praksi.

VI. Okvir nacionalnih strategija u oblasti medijske i informacione pismenosti (MIP) u Srbiji³⁴

Prvi cilj:

HARMONIZACIJA JAVNIH POLITIKA ZA MEDIJSKI I INFORMACIONO PISMENO GRAĐANSTVO

Strategije/ciljevi:

- **Razmotriti postojeće i artikulirati nove javne politike i strategije** za sistemski i sistematski pristup medijskoj i informacionoj pismenosti – sa jasnim formulacijama, ishodima učenja, vrednostima, poželjnim pravcima razvoja, aktivnostima, smernicama i ulogama različitih aktera;
- **Harmonizovati medijsku pismenost i informacionu pismenost u okviru složenog pojma MIP.** To takođe uključuje balansiranje između IKT veština, informacione pismenosti i medijske pismenosti, kako se nijedna od njih ne bi razvijala nauštrb drugih, kao što je sada slučaj sa IKT veštinama;
- **Uspostaviti posebne mehanizme za podsticanje saradnje između različitih društvenih aktera** kako bi sve potrebne kompetencije (i programi) medijske i informacione pismenosti bile dostupne svim društvenim kategorijama kroz formalno, neformalno i informalno obrazovanje;
- **Kreirati akcioni plan i pridruženi finansijski plan** sa jasnim mehanizmima koji bi obezbedili podršku za: 1) *istraživanja o MIP*, jer su ona ključna za informisanje o komunikacionim potrebama građanki i građana; 2) *povećanje broja edukatorke/edukatora, nastavnica/nastavnika i bibliotekarki/bibliotekara* osposobljenih da predaju MIP u osnovnim, srednjim i visokoškolskim ustanovama; 3) *Uključivanje MIP-a u kao kompetencija za sve u osnovno, srednjoškolsko i obrazovanje na višim nivoima*; 4) *održivost i kontinuirani razvoj projekata koji se prepoznaju kao primeri dobre prakse*; 5) *nove inovativne projekte u celoj zemlji*.
- **Uspostavljanje podrške kroz formiranje mreža onih koji praktikuju i podučavaju u oblasti MIP**, kao i organizacija na lokalnom, nacionalnom i internacionalnom nivou, kako bi se ohrabrila saradnja i stalno usavršavanje kompetencija u kontekstu neformalnog učenja.

³⁴ Detaljnije objašnjenje strateških predloga videti u Aneksu V.

- **Postaviti indikatore MIP, kao i instrumente za praćenje i evaluaciju** kako bi se obezbedio uvid u napredovanje integracije MIP. Indikatori bi trebalo da uključuju faktore okruženja (okvir javnih politika, medijski sistem, obrazovni sistem, IKT sektor i pristup informacijama) i individualne kompetencije MIP.
- **Imenovanje odgovorne organizacije koja će voditi** implementaciju strateških ciljeva MIP, razvoj indikatora, nacionalna istraživanja, koordinaciju, praćenje i evaluaciju.

Ključni akteri: Ministarstva zadužena za oblasti obrazovanja, kulture, tehnologije, omladine; učiteljski, nastavnički i pedagoški fakulteti; škole, univerziteti i istraživačke institucije, OCD, profesionalna udruženja, lokalne organizacije, grupe građana, institucije kulture, biblioteke, institucije sećanja, privatni sektor, itd.

Drugi cilj:

UNAPREĐENJE I HARMONIZACIJA SEKTORA FORMALNOG OBRAZOVANJA SA CILJEVIMA MEDIJSKE I INFORMACIONE PISMENOSTI

Strategije/ciljevi:

- **Razmotriti kurikulume za osnovnu i srednju školu i u visokom obrazovanju**, kako bi se MIP uveo kao obavezna tema/predmet.
- **Povećati broj i vidljivost predmeta u vezi sa MIP na svim studijskim godinama i niovima visokog obrazovanja** (osnovne, master i doktorske studije) namenjenog budućim nastavnicama i nastavnicima, odnosno stručnim saradnicama i saradnicima u obrazovanju.
- Uvesti predmete u vezi sa MIP **budućim nastavnicama/nastavnicima predmetne nastave** npr. geografije, biologije, sociologije itd. kojim bi se nastavnici ohrabрили da unapređuju svoju nastavu u skladu sa potrebama učenica i učenika.
- Pronaći i obučiti (ako je potrebno) **stručnjake koji bi vodili proces prilagođavanja kurikuluma**.
- Razviti **Pilot kurikulum i smernice za MIP** za potrebe profesionalaca, uključujući nastavnice i nastavnike. Pokazati da MIP može podstaći nove metode nastave i učenja u školi i istovremeno biti most koji povezuje učionicu i svakodnevni život van nje.
- Identifikovati postojeće i razviti nove odgovarajuće **udžbenike i druge nastavne materijale**, u štampanom obliku i u elektronskoj verziji.
- Integrisati MIP u školske **vannastavne aktivnosti** kako bi se dopunio formalni učionički rad (klubovi MIP, školski časopisi, školski radio itd.).

- **Unaprediti školske biblioteke** (u predškolskim ustanovama, osnovnim, srednjim školama i na fakultetima) kao ključna mesta akumulacije znanja, istraživanja i analize svih dostupnih informacija i medijskih sadržaja.
- Uvesti MIP **kroz kurikulum** različitih predmeta i kroz časove u okviru kojih će se baviti temama poput rodne ravnopravnosti, diskriminacije, stereotipa, manjinskih i dečijih prava itd.
- Uvesti **nove medije** u nastavu, posebno one koje deca i mladi najviše koriste – društvene mreže (Instagram, Facebook, YouTube, itd.).
- Sprovoditi **kontinuirano praćenje i vrednovanje**.

Ključni akteri: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja; Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja; organizacije civilnog društva; institucije sećanja; profesionalna udruženja; medijski profesionalci i stručnjaci; istraživačke ustanove i fakulteti; škole; privatni sektor, itd.

Treći cilj:

PODIZANJE SVESTI MEĐU TVORCIMA JAVNIH POLITIKA I ISTRAŽIVAČIMA

Strategije/ciljevi:

- Omogućiti **kontinuirane javne rasprave o MIP**.
- Pružiti podršku **seminarima, konferencijama i sastancima**, na nacionalnom i lokalnom nivou, koji okupljaju eksperte u oblasti MIP i zainteresovane strane sa ciljem da se ojača dijalog i steknu uvidi u različita stanovišta i prakse.
- Podsticati i **osnovati fondove za dugoročna istraživanja u oblasti MIP**.
- **Sprovoditi obuke za tvorce javnih politika u oblasti MIP**.

Ključni akteri: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo kulture i informisanja; Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja; Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija; Javni medijski servis; organizacije civilnog društva; institucije sećanja; profesionalna udruženja; medijski profesionalci i stručnjaci; istraživačke institucije i fakulteti; institucije kulture; privatni sektor, itd.

Četvrti cilj:

RAZVOJ MEDIJSKE I INFORMACIONE PISMENOSTI ODRASLIH U KONTEKSTU NEFORMALNOG I KONTINUIRANOG OBRAZOVANJA

Strategije/ciljevi:

- **Razmotriti i/ili preformulisati postojeće smernice javnih politika.**
- Integrisati **MIP unutar programa za obrazovanje odraslih** i programa kontinuiranog učenja.
- **Ohrabriti sve ostale trenutno nevidljive, ali zainteresovane aktere** koji predstavljaju interese različitih društvenih grupa, van formalnog obrazovnog sistema, da se uključe u projekte u vezi sa MIP, npr. u lokalne organizacije kulture, studentske parlamente, posebno udruženja – roditelja, penzionera, različitih etničke i verskih manjina, osoba sa invaliditetom, samohranih roditelja, potrošača, itd. Rezultati novijih istraživanja pokazuju da su ciljna grupa projekata u vezi sa MIP mnogo češće deca, mladi i nastavnice/nastavnici, nego neke druge društvene grupe ili javnost uopšte.
- **Ojačati ulogu javnih biblioteka i drugih institucija sećanja**, kao ključnih u plasiranju ideja o MIP u javnosti.
- Podržati osnivanje **građanskih asocijacija za zaštitu medijske publike odnosno korisnica/korisnika medija**, grupa za praćenje medija itd.

Ključni akteri: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo kulture i informisanja; Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja; Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija; Ministarstvo zdravlja; Javni medijski servis; organizacije civilnog društva; institucije sećanja; profesionalna udruženja; udruženja građana/građanki; regulatorne i samoregulatorne institucije; škole; institucije kulture; privatni sektor, itd.

Peti cilj:

UKLJUČIVANJE RAZLIČITIH ZAINTERESOVANIH STRANA U RAZVOJ MIP

5.1. JAČANJE SVESTI O MIP MEĐU MEDIJSKIM PROFESIONALCIMA I INFORMACIJSKIM POSREDNICIMA

Strategije/ciljevi:

- Uspostaviti **mehanizme** i efikasni sistem za dobijanje povratnih informacija od strane publike i razvijanje MIP u **medijskoj sferi, sa medijskim kućama i samo-regularotnim telima**, kako bi se jačalo poverenje u medije.
- Pružiti podršku malim i lokalnim medijima u razvoju **saradnje sa lokalnim školama i centrima kulture** na projektima u vezi sa MIP. Saradnja bi bila obostrano korisna, jer bi olakšala opstanak lokalnih medija, a školama i lokalnim centrima obezbedila medijske profesionalce kao predavačice i predavače u okviru projekata u vezi sa MIP.
- **Kao deo društvene odgovornosti medijskih kompanija**, potrebno je podsticati medijske kuće da, u saradnji sa školama, organizuju Nedelju sa medijima (ili konkretno sa novinarkama i novinarima koji rade u informativnom sektoru) povezujući je sa Globalnom nedeljom medijske i informacione pismenosti koju organizuje UNESCO sa partnerima, kao i da obezbeđuju programe koji bi pokrivali različite teme, relevantne za medijske korisnice i korisnike: značenje sistema za obeležavanje programskog sadržaja, efekti nasilja u medijima, efekti stereotipa na različitim osnovama, dečija prava i mediji, pozitivni primeri reklamiranja, itd. samo su neke od ovih tema.
- **Mediji moraju da se potrudu da objasne svoj rad javnosti** i podignu nivo transparentnosti svog funkcionisanja.
- **Podizati svest u medijskoj profesiji o važnosti i prednostima MIP.**

Ključni akteri: medijske organizacije/izvori informacija; profesionalci u medijima; regulatorna i samoregulatorna tela; Javni medijski servis; organizacije civilnog društva; udruženja građana; ombudsman; škole.

5.2. RAZVOJ BAZE RESURSA U OBLASTI MIP

Strategije/ciljevi:

- **Obezbediti bolji status institucijama sećanja** (biblioteke, muzeji, arhivi, itd.) kao izvora informacija i znanja, koje svim građankama i građanima pomažu u procesu celoživotnog učenja, a naročito onima iz marginalizovanih grupa.
- Iskristiti teorijsku i literaturu o istraživanjima o pismenosti kao osnovu za razvoj **programa praktične obuke i obrazovnih sredstava** za omladinske lidere, nastavnike i nastavnice, druge zaposlene u obrazovanju, kao i roditelje i staratelje.

- Obezbediti **obuku za zaposlene u bibliotekama**, kako bi zajedno sa drugim zainteresovanim akterima, razvijali povoljne uslove za samoizražavanje i poštovanje prava onih koji su na neki način marginalizovani: žene/devojke, deca i mladi, manjine, itd.
- Omogućiti **međupovezanost biblioteka** na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou, kako bi postale glavni, oflajn i onlajn, izvor informacija o MIP.
- Strateška saradnja između biblioteka, medija i IT sektora.

Ključni akteri: biblioteke; muzeji; arhivi; univerziteti i istraživačke institucije; organizacije civilnog društva; škole, itd.

5.3. MIP ZA OSNAŽIVANJE DECE I MLADIH

Strategije/ciljevi:

- Podsticati **istraživanja o uticajima postojećih medijskih praksi na zdravlje dece**, upotrebu droga, nasilje, demokratske vrednosti, participacija, itd.
- Omogućiti **saradnju medijske industrije, biblioteka sa sektorom zaduženim za decu i omladinu**. Trenutno stanje pokazuje da mediji (naročito privatni) ne poklanjaju dovoljno pažnje najmlađoj publici, na načine na koji su predstavljeni u medijskim sadržajima i uticaje koje to ima na decu i mlade.
- Odgovoriti na potrebe za **mehanizmom koji bi omogućio uključivanje roditelja i staratelja u projekte u vezi sa MIP**, budući da su oni deci primarni uzori i važni faktori koji utiču na kvalitet kritičkog mišljenja, evaluacije medija i informacija, zaštite privatnosti i zaštite od štetnog sadržaja i odgovorne upotrebe digitalnih medija i društvenih mreža.
- Potrebno je uspostaviti **mehanizme uključivanja dece koja su trenutno isključena** iz projekata u vezi sa medijskom i informacionom pismenosti: dece u domovima za nezbrinute, kao i dece (i njihovih roditelja) koja pripadaju različitim manjinskim društvenim grupama.
- Obezbediti **sigurno okruženje** u kojem deca mogu donositi izbore kao korisnici medija, kako bi im se omogućilo da razviju svoje potencijale u potpunosti.

Ključni akteri: Ministarstvo omladine i sporta; Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo kulture i informisanja; organizacije civilnog društva; privatni sektor; profesionalna udruženja; udruženja građana; institucije kulture; institucije lokalnih vlasti; centri za socijalni rad i zaštitu, itd.

5.4. MIP ZA JAČANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Strategije/ciljevi:

-Uspostaviti mehanizme za **održivu saradnju** sa organizacijama civilnog društva, medijskim profesionalcima, drugim pružaocima informacija i školama u projektima u vezi sa MIP koji se odnose na rodnu ravnopravnost, nasilje nad devojkama i ženama, reprezentaciju roda u različitim medijskim sadržajima, primerima dobre prakse itd.

-Uspostaviti mehanizme kojima bi se obezbedili **programi medijske i informacione pismenosti fokusirani na rod, namenjeni široj javnosti i različitim društvenim grupama**. Kao što rezultati mnogih istraživanja pokazuju, žene su nevidljive u medijima, a kada su vidljive, prikazane su stereotipno kao što je slučaj i sa prikazivanjem nasilja nad ženama.

Ključni akteri: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo kulture i informisanja; Ministarstvo omladine i sporta; škole; organizacije civilnog društva; profesionalna udruženja; medijski profesionalci; fakulteti i istraživačke institucije; ombudsman; privatni sektor; biblioteke; medijska industrija, itd.

5.5. MIP PROTIV DISKRIMINACIJE PO BILO KOM OSNOVU

Strategije/ciljevi:

- Različiti akteri u organizacijama civilnog društva, istraživačkim institucijama, fakultetima, udruženjima novinara već obezbeđuju važne uvide u praksu u ovom polju. Potrebno je **podržati saradnju** ovih aktera, kao i njihovu saradnju sa školama, zaposlenima u školama, roditeljima i učenicama/učenicima, kako bi se obezbedilo negovanje demokratskih stavova i sredstava za izgradnju društva zasnovanog na znanju.

- Saradnja organizacija civilnog društva i škola ili drugih društvenih aktera može obezbediti važne **MIP materijale namenjene svima**.

Ključni akteri: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo kulture i informisanja; Ministarstvo omladine i sporta; vladine i nevladine organizacije; organizacije civilnog društva; manjine; škole; biblioteke i institucije sećanja; profesionalna udruženja; medijski profesionalci; fakulteti i istraživačke institucije; ombudsman; privatni sektor; medijska industrija; obrazovni centri; javnost uopšte, itd.

5.6. MIP I DRUGI VAŽNI ZAINTERESOVANI AKTERI (organizacije i asocijacije sa posebnim lokalnim i tematskim fokusom)

Strategije/ciljevi:

- **Informisati ih o novinama i pravcima u razvoju medija** i novih tehnologija, te, tamo gde je moguće, ohrabrivati ih da aktivno doprinose tom razvoju kroz učešće u istraživačkim/fokus grupama.
- Podizati svest kod medijskih korisnika i korisnika o postojanju **mehanizama povratnih informacija** koje nude regulatorna i samoregulatorna tela i procedurama koje su postavljene da bi omogućile komentarisanje i žalbe na račun medijskog sadržaja.

Ključni akteri: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja; Ministarstvo zdravlja; direktorke i direktori srednjih i osnovnih škola; udruženja roditelja i udruženja zaposlenih u prosveti; školske i javne biblioteke; organizacije civilnog društva, itd.

VII. Mapa puta za usvajanje nacionalnih javnih politika i strategija za održivi razvoj MIP u Srbiji u narednih 5-7 godina:

Osnovna procena programa MIP i relevantnih javnih politika na nacionalnom nivou

Rasprava u kojoj učestvuje veliki broj zainteresovanih aktera iz vladinog i nevladinog sektora o nacionalnim prioritetima koje programi MIP treba da podrže (nacionalne konsultacije sa zainteresovanim stranama pre i nakon formulacije javne politike i strategije) – je u toku.

Priprema javnih politika i strategija MIP ili njihove prilagođene/usklađene verzije primenom iterativnog pristupa je u toku. Nakon toga, sledi kreiranje konkretnih mera.

Priprema Dokumenta o stavu.

Više javnih debata o razvoju MIP politika i strategija, uzimajući u obzir specifičnosti nacionalnog konteksta.

Implementacija javnih politika i strategija MIP uz obezbeđivanje kontinuiranog praćenja i vrednovanja ovog procesa.

Obavljanje obuhvatne nacionalne procene uticaja javnih politika i strategija MIP kao i implementiranih strategija na pojedinačnom i na nacionalnom nivou.

Dokumentovanje i objavljivanje ostvarenog sa širom javnosti.

U Aneksima se nalaze detaljnije informacije o temama predstavljenim u Pripremnom dokumentu o nacionalnim politikama i strategijama medijske i informacione pismenosti (MIP) u Srbiji. Kratak teorijski pregled i istraživanje o javnim politikama i praksama u vezi sa MIP napisala je istraživačica i ekspertkinja za medijsku i informacionu pismenost Marijana Matović. Nacionalni pregled koji je dat u Pripremnom dokumentu i detaljnije opisan u Aneksima III, IV i V zasnovan je na nacionalnom izveštaju „Politike medijske i informacione pismenosti u Srbiji, 2013.“ (Matović i Milin Perković, 2014)³⁵ i dodatnoj analizi drugih dostupnih istraživačkih rezultata i podataka o javnim politikama, praksama i pojmu pismenosti u vezi sa MIP.

Aneks I

Konceptualizacija Medijske i informacione pismenosti (MIP)

Osnovne kompetencije medijske i informacione pismenosti mogu se podeliti u dve posebne kategorije ishoda.

- *Informaciona pismenost* se odnosi na sposobnost da se: 1) definiše i artikuliše potreba za informacijama; zatim da se informacije 2) lociraju i da im se pristupi; 3) koriste kritički; 4) organizuju; 5) koriste etički; 6) komuniciraju/prenose; 7) koriste IKT veštine za njihovu obradu.
- *Medijska pismenost* obuhvata kompetencije kao što su: 1) razumevanje uloge i funkcija medija u demokratskim društvima, kao i 2) uslova pod kojima mediji mogu da ispunjavaju svoju ulogu; zatim, 3) kritičku evaluaciju medijskih sadržaja imajući u vidu ulogu i funkcije medija; 4) korišćenje medija radi samoizražavanja, demokratske participacije i kulturnog dijaloga; 5) sticanje i korišćenje veština (uključujući IKT) potrebnih za proizvodnju sadržaja generisanog od strane korisnika (UGC), (Grizzle i Torras Clavo, 2013: 50).

Uneskov okvir strategija i javnih politika u oblasti MIP obuhvata šest ključnih pristupa koje treba imati u vidu kada se kreira kontekst povoljan za medijsku i informacionu pismenost: 1) konvergencija – udruženi pristup; 2) pristup zasnovan na poštovanju ljudskih prava; 3) pomeranje fokusa sa protekcionizma na osnaživanje; 4) pristup zasnovan na ideji o društvu

³⁵ Nacionalni izveštaj je deo međunarodnog projekta “Media and Information Literacy Policies in Europe”, ANR TRANSLIT and COST “Transforming Audiences/Transforming Societies”, 2013. Izveštaj je dostupan na http://ppemi.ens-cachan.fr/data/media/colloque140528/rapports/SERBIA_2014.pdf. Svi nacionalni izveštaji su dostupni na <http://ppemi.ens-cachan.fr/doku.php>.

znanja; 5) pristup koji podrazumeva kulturnu i jezičku raznovrsnost; i 6) pristup koji neguje rodno ravnopravnost. Većina ovih pristupa su uključeni u osnovne strategije i dokumente javnih politika u Srbiji i ovaj tekst bi trebalo da pokaže na koji način bi ono što već postoji moglo da se inkorporira u ponuđeni okvir strategija i javnih politika u oblasti MIP.

Pristup zasnovan na ljudskim pravima u centar ovih strategija i javnih politika postavlja građanke i građane, njihove kompetencije i njihovu participaciju. MIP takođe osnažuje decu i mlade da odgovorno uživaju u svojim komunikacionim i participativnim pravima³⁶. Ona *deci, roditeljima i nastavnicima/-cama* obezbeđuje znanje o medijima i izvorima informacija, veštine da odmere rizike i mogućnosti i da im pristupaju i koriste ih kritički. Ona osnažuje *manjine* u negovanju i komuniciranju sopstvenih kulturnih identiteta. MIP takođe podstiče *pripadnike većine* da istovremeno gaje svoje kulturno nasleđe i obezbeđuju društvenu i kulturnu raznovrsnost (Carlsson i Hope Culver, 2013). Razvoj rodno zasnovanog pristupa MIP u vezi je sa problemima rodno zasnovanih nejednakosti u polju komunikacija, kao što su pristup informacijama, problem vlasništva, uloge u komunikaciji i procesima odlučivanja, problemi reprezentacije i stereotipa, problemi nasilja, itd (IAMCR, 2014). Medijska i informaciona pismenost služi kao alatka građanskog vaspitanja, budući da podstiče razvoj osetljivosti prema „drugima“.

MIP je komplementarna sa regulativom u medijskom i digitalnom okruženju. Iako su mere zaštite neophodne u digitalnom okruženju (posebno u oblastima kao što su zaštita podataka i privatnosti, smanjivanje stope sajber-kriminala i sajber-nasilja, iskorenjivanje dečije pornografije), one nisu dovoljne. Razvijanje medijske i informacione pismenosti u digitalnom dobu, omogućava svim građankama i građanima sticanje znanja i veština koje ih ohrabruju za informisanu i odgovornu upotrebu izvora informacija i medijskih sadržaja i njihovo kreiranje.

MIP je važna za ideju o slobodnom protoku informacija i stvaranje zajednica zasnovanih na znanju. Znanje se prepoznaje kao sredstvo u borbi protiv siromaštva, isključenosti i nejednakosti. Društva znanja su društva u kojima se znanje deli (UNESCO, 2005). Ona su otvorena za razmenu informacija, ideja, vrednosti, koje cirkulišu kroz različite institucije i komunikacione kanale, uz poštovanje politike privatnosti i zaštite intelektualnih prava. MIP

³⁶ Konvencija UN o pravima deteta (1989) postavlja okvir komunikacionih i participativnih prava koja pripadaju svakom detetu (svakoj osobi mlađoj od 18 godina) i daje im apravo da govore u sopstveno ime “o svim pitanjima koja se tiču deteta...u skladu sa godinama života i zrelošću deteta”. (UN CRC, 1989, član 12) Prava deteta obuhvataju pravo da *bude saslušano* (član 12), pravo na *slobodu izražavanja* (član13), pravo na *slobodnu mišljenja, savesti i veroispovesti* (član14), na *slobodu udruživanja i mirnog okupljanja* (član 15), pravo na *privatnost* (član16) i pravo na *pristup informacijama* (član17). (Milanović, 2010: 92-93).

ima važnu ulogu u razlikovanju „korisne“ od „beskorisne“ informacije u procesima građanske participacije, odlučivanja, kao i u pristupanju tržištu rada, oblasti obrazovanja, zdravstvenim uslugama, institucijama kulture, itd.

Aneks II:

Kratak pregled - medijska i informaciona pismenost u regionu

U Jugoistočnoj Evropi oblast medijske i informacione pismenosti (MIP) je nedovoljno razvijena. Komparativna istraživanja novijeg datuma (Car et al, 2014; SEENMP, 2016; Frau-Meigs et al 2017³⁷) pokazuju da EU i njene javne politike imaju posebnu ulogu u promovisanju medijskih sloboda i MIP veština u ovim zemljama. Organizacije civilnog društva podstiču razvoj MIP „odozdo“, sprovodeći različite aktivnosti, najpre jačanjem svesti o važnosti MIP i povezivanju različitih zainteresovanih strana. „Većina njih nemaju zadovoljavajuću finansijsku potporu i rade s ograničenim finansijskim resursima ili na dobrovoljnoj osnovi, a često se usmeravaju na pojedinačni medij, problem ili aspekt medijske i informacione pismenosti“ (Matović, Juraite i Gutierrez, forthcoming in 2017). Visokoobrazovne i istraživačke ustanove su takođe veoma aktivne u oblasti MIP, kao lideri ili partneri (istraživači, savetnici) organizacijama civilnog društva i drugim institucijama. Kada je o formalnom obrazovanju reč, implementacija MIP u školski kurikulum je trend u zemljama koje su „ranije imale u svom programu samo filmsku pismenost. U ovim zemljama, MIP se prepoznaje kao sredstvo demokratizacije i tzv. 'mekih' promena. Međutim, programi MIP namenjeni građanstvu uopšte su veoma retki, naročito ako je reč o starijim ljudima.“ (Costa, Car, i Papadimitriou, 2017). Jedno od novijih regionalnih istraživanja o medijskoj pismenosti³⁸ (SEENPM, 2016) pokazalo je da ni u jednoj od zemalja obrazovni sistem ne uspeva da održi korak sa promenama i tehnološkim novinama u medijskoj industriji. Medijska pismenost se pominje u dokumentima javnih politika, ali joj se ne pristupa na sistematičan način, kao integralnom delu obrazovanja i znanja šire javnosti. (SEENPM, 2016). U nekim zemljama jugoistočne Evrope pojam MIP se

³⁷ Izdanje u štampi (2017) "Public policies in media and information literacy in Europe" (Frau-Meigs, Flores Michel i Velez (eds.) je rezultat komparativnog istraživanja nacionalnih izveštaja (28) o javnim politikama u oblasti MIP u Evropi, sprovedenog 2013. godine u okviru projekta ANR TRANSLIT and COST "Transforming Audiences/Transforming Societies".

³⁸ Ovo istraživanje je sprovedeno u okviru projekta "Partnerstvo za razvoj medija u jugoistočnoj Evropi" ("Partnership in Southeast Europe for the Development of the Media") koje je finansirala EU u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji. Istraživanje je sprovedeno u oblasti medijske pismenosti, a ne medijske i informacione pismenosti.

pojavljuje u nekim zakonskim dokumentima i obrazovnim kurikulumima, ali je nevladin sektor taj koji ga svojim inicijativama najviše promovira (Turčilo i Tajić, 2015; Kanižaj i Car, 2015).

Aneks III

Medijska i informaciona pismenost u formalnom obrazovanju

1. Medijska i informaciona pismenost u okviru fakultetskih studijskih programa

Državni fakulteti namenjeni školovanju budućih nastavnica i nastavnika uveli su obavezne predmete u vezi sa masovnim komunikacijama i izborne predmete u oblasti filmske i televizijske kulture od 1994/1995. godine. Reformom kurikuluma 2005. godine je na Učiteljskom fakultetu u Beogradu uveden izborni kurs Medijska pismenost (Bezdanov Gostimir, 2008: 179-180). Kako je navedeno u izveštaju o politkama medijske i informacione pismenosti u Srbiji (Matović i Milin Perković, 2014) oko 130 studijskih programa uključuju predavanja iz područja medijskog obrazovanja ili obrazovanja za medije na univerzitetima, fakultetima i visokim strukovnim školama u Srbiji. Svi oni mogu se podeliti u dve grupe. Prvoj grupi pripadaju oni kursevi koji su razvijeni za obrazovanje studenata u oblasti umetnosti, primenjene umetnosti, medija i novih medijskih tehnologija³⁹. Drugu grupu čine studijski programi namenjeni stručnjacima u obrazovanju, budućim učiteljima i nastavnicima⁴⁰ gde se većina ovih kurseva bavi implementacijom obrazovnih tehnologija i IKT ili audio-vizuelnih tehnologija i medija u školski plan i program⁴¹. Ovi programi nude i različite kurseve u okviru kojih mediji čine samo jednu od nastavnih celina. U 2013. godini samo 15 studijskih programa je nudilo nastavne predmete direktno ili eksplicitno povezane sa kritičkim medijskim studijama ili medijskom pismenošću; od čega 11 na državnim, a četiri na privatnim fakultetima (treba imati u vidu da je broj kurseva manji, jer je jedan studijski kurs često ponuđen na

³⁹ Kako je navedeno, izveštaj nije obuhvatio: a) fakultete koji imaju kurseve i studijske programe iz kompjuterskih nauka, IKT i programiranja; b) umetničke fakulteti, uključujući i studije filma, muzike i vizuelnih umetnosti gde su mediji obuhvaćeni u smislu i produkcije i analize; c) fakultete koji se bave obrazovanjem medijskih profesionalaca i novinara, gde su medijska produkcija i razumevanje medija takođe deo kurikuluma. Ovi studijski programi obično nude mnogo kurseva koji uključuju analizu i/ili medijsku produkciju i važni su za medijsko obrazovanje na mnogo nivoa s obzirom na to da obrazuju stručnjake koji bi trebalo da postanu važni akteri u razvoju medijskog obrazovanja, svesti o medijima i medijskih politika (Matović i Milin Perković, 2014: 15).

⁴⁰ Fakulteti za buduće učitelje, psihologe i pedagoge.

⁴¹ Rezultati istraživanja sprovedenog za potrebe ovog dokumenta pokazuju da: Informatika u obrazovanju, IKT u obrazovanju, IKT u predškolskom obrazovanju čine fokus 46 različitih kurseva koji su ponuđeni na svim studijskim programima i na svim fakultetima i školama za obrazovanje budućih učitelja i nastavnika, od čega su 16 obavezni.

nekoliko različitih studijskih programa). Od ovih, samo tri (3) nude obavezne kurseve koji se tiču medijskog obrazovanja⁴² (Matović i Milin Perković, 2014: 15).

2. Medijska i informaciona pismenost u programima stručnog usavršavanja nastavnika i vaspitača

Zvanični *Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika* (dostupan na <http://katalog2016.zuov.rs/>), koji važi od 2016. do 2018. godine⁴³, predstavlja ukupno 961 seminar namenjen profesionalnom usavršavanju, podeljenih u više tematskih oblasti. Od ovih 961, 158 seminara se bavi informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT), od razvoja različitih kompjuterskih veština do razvoja medijske i informacione pismenosti. Oni se mogu se grubo podeliti u dve grupe.

U prvoj grupi je oko 140 seminara koji se bave upotrebom medija i IKT u nastavi i školskom radu uopšte. Među njima su i seminari koji nastavnice i nastavnike obučavaju u upotrebi posebnih softverskih aplikacija koje olakšavaju svakodnevni posao, ali i oni koji naglašavaju prednosti upotrebe različitih medija i tehnologija u nastavi (npr. Microsoft Office paketa, programa za digitalnu obradu slike i pravljenje filmova, specifičnih softvera za nastavnice/nastavnike matematike, geografije ili jezika, interaktivne table, učenja na daljinu, programa za pravljenje baza podataka, Prezi aplikacije, multimedija u nastavi itd.). Svega par seminara navode Fejsbuk i blog kao nova sredstva u podučavanju. Moglo bi se reći da su ovi programi usavršavanja većim delom namenjeni pomaganju nastavnicama i nastavnicima da na inovativan način sprema i održe predavanje i stoga uglavnom naglašavaju osavremenjenje nastave, olakšavanje obavljanja svakodnevnih poslova i unapređenje tehničkih veština kao svoje ciljeve uvođenja IKT i multimedija u nastavni rad.

U drugoj grupi nalazi se relativno mali broj seminara – 18 – koji se, u užem smislu, odnose na medijsku i informacionu pismenost. Njih četiri (4) naglašavaju ulogu biblioteke u pitanjima razvoja medijske i informacione pismenosti, dva (2) se bave čitanjem medija i razvojem medijske pismenosti, jedan (1) je namenjen procesu izrade digitalnog školskog časopisa, a tri (3) upotrebi filma kao sredstva osavremenjivanja nastave i razvoj građanskih vrednosti i kritičkog mišljenja. Takođe, postoji šest (6) seminara koji govore o bezbednosti i nasilju na

⁴² Videti više o kursevima koji su u vezi sa medijskom i informacionom pismenošću u okviru fakultetskih programa u Matović i Milin Perković, 2014: 14-17.

⁴³ Istraživanje je sprovedeno za potrebe izrade ovog dokumenta; analiza *Kataloga* za prethodni period je dostupna u tekstu Matović i Milin Perković, 2014.

internetu, a dva (2) na širi način pristupaju novim medijskim tehnologijama, navodeći važnost i digitalne i informacione pismenosti. Inkluzivno obrazovanje i individualni obrazovni i vaspitni plan (IOP, IVP) tema su 74 seminara, dok se 21 program usavršavanja fokusira na ljudska prava, participaciju mladih, interkulturalnost i rodnu ravnopravnost.

3. Medijska i informaciona pismenost u osnovnim i srednjim školama

U okviru formalnog obrazovanja, „tendencija je da se znanja i veštine u vezi sa medijskom pismenosti uvedu 'kroz ceo kurikulum'“ (Matović i Milin Perković, 2014: 17). Medijska pismenost je deo obrazovnog plana i programa još od 2005. godine kao deo tri lekcije u okviru predmeta *Građansko vaspitanje* i *Maternji jezik*. *Građansko vaspitanje* uključuje tematske časove na kojima se medijsko obrazovanje eksplicitnije pojavljuje (npr. u formi *news literacy*) na kraju ciklusa osnovnog obrazovanja. Budući da je ovaj predmet izborni – ponuđen kao alternativa *Verskoj nastavi* – učenici nisu u obavezi da ga pohađaju. Predmeti u vezi sa medijskim pitanjima su uglavnom usredsređeni na jačanje kritičkog mišljenja. Kompjuterska pismenost pokrivena je *Informatikom*, a na nivou nižih razreda, od prvog do četvrtog, postoji izborni predmet *Od igračke do računara*. Međutim, on zavisi uglavnom od interesovanja i mogućnosti učitelja/učiteljica, te ne znamo koji broj dece pohađa ovaj predmet, jer se nalazi u grupi izbornih predmeta u kojoj su i *Ekologija* i *Narodna tradicija*.

Materijale za nastavu u vezi sa ovim predmetima uglavnom obezbeđuju nevladin i privatni sektor, a ovi materijali često su rezultat posebnih projektnih aktivnosti u kojima učestvuju nastavnice/nastavnici i stručne saradnice/stručni saradnici. Nacionalni prosvetni savet usvojio je *Indikatore za praćenje stanja u obrazovanju i vaspitanju u Srbiji* (2011), ali budući da ne postoji zvanična medijsko-obrazovna strategija, sistemski i sistematski program u Srbiji, ne postoje ni indikatori uz pomoć kojih bi medijska i informaciona pismenost mogle da se prate.

Aneks IV

Uloga različitih aktera u oblasti medijske i informacione pismenosti

1. Vladine inicijative u oblasti medijske i informacione pismenosti

Bivše Ministarstvo za telekomunikacije i informaciono društvo 2009. godinu je proglasilo godinom zaštite dece na internetu i pokrenulo kampanju za veću bezbednost dece u onlajn

prostoru i podizanje svesti među decom, mladima, njihovim roditeljima i nastavnicima/nastavnicama. Projekat su podržali Ministarstvo prosvete i posebno odeljenje MUP-a za visokotehnološki kriminal. U okviru projekta je lansiran i vebsajt namenjen deci *Klikni bezbedno* (kliknibezbedno.rs), na kojem se nalaze različite informacije o onlajn bezbednosti i odgovornom učešću u internet komunikaciji. Ministarstvo telekomunikacija je 2010. godine pokrenulo projekat *Digitalne škole*⁴⁴, u okviru kojeg su kompjuterskom opremom i softverima opremljene 1144 osnovne škole, 69 domova za nezbrinutu decu i učeničkih domova i preko 2800 školskih objekata. Od 2010. godine raspisuje se i nagradni konkurs *Digitalni čas*, namenjen učiteljicama/učiteljima i nastavnicama/nastavnicima osnovnih škola koji koriste IKT u nastavi. Na konkurs za 2015/2016. godinu prijavljeno je 383 rada, a nagrađen je 51: 17 ih je iz oblasti matematike i informatike, 17 iz društvenih nauka, umetnosti i sporta i 17 iz prirodnih nauka.

Istraživanje o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u školama u Srbiji pokazalo je da „sistemska podrška u školama ne postoji, već je uslovljena donacijama lokalne samouprave, povremenim projektima, kolegijalnom solidarnošću, podrškom od strane roditelja i asistencijom učenika. Usled nepovoljnih ekonomskih okolnosti, planski pristup nabavci opreme, programa i digitalnih materijala izostaje u najvećem broju škola.“ (Džigurski i dr, 2013: 12). Nastavnice i nastavnici procenjuju da je održavanje postojeće opreme i praćenje njene ispravnosti „najslabija karika u lancu“. Ovaj izveštaj skreće pažnju na ulogu biblioteka u školama, koja se još uvek shvata vrlo tradicionalno i odnosi se na arhiviranje i izdavanje knjiga. U fondu većine biblioteka nedostaje literatura iz oblasti interneta i informaciono-komunikacionih tehnologija i medijske i informacione pismenosti, a digitalni materijali za učenje koje kreiraju nastavnice/nastavnici se ne arhiviraju sistematično. „Opremljenost škola je veoma različita i varira u odnosu na profil i veličinu škole, nivo ekonomske razvijenosti opštine u kojoj se nalazi, učešće u razvojnim projektima, spremnost zaposlenih i roditelja da ulažu u opremanje, itd. Ovakva situacija onemogućava planski pristup nabavci opreme, programa i digitalnih materijala, kao i ujednačenu primenu IKT u nastavi. (...) Važni problemi vezani su i za kompetencije za upotrebu postojeće opreme, njenu ispravnost i dostupnost za korišćenje u nastavi iz svih predmeta. Digitalni/računarski kabineti postoje u svim školama, ali nisu u potpunosti iskorišćeni.“ (Džigurski i dr, 2013: 17).

Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija sprovodi i program povezivanja svih osnovnih i srednjih škola u Republici Srbiji na Akademsku mrežu Republike Srbije (AMRES).

⁴⁴ <http://www.digitalnaskola.rs/>

Škole dobijaju stabilan, bezbedan i besplatan pristup internetu, aktivnu zaštitu i onlajn podršku, kao i mogućnost korišćenja međunarodnih usluga elektronske edukacije. U odnosu na komercijalni internet priključak, prednost ovog povezivanja, osim što je u pitanju besplatan internet, jeste i u mogućnosti blokiranja sajtova sa štetnim i neprimerenim sadržajima i svih drugih nepoželjnih stranica. Ovim projektom ranije instalirani digitalni kabineti dobijaju svoju punu svrsishodnost i omogućen je dalji razvoj IKT infrastrukture u školama u Srbiji. Ministarstvo je realizovalo i projekat proširenja broja eduroam (eduroam) pristupnih tačaka u visokoškolskim i naučnim institucijama u 50 gradova u Srbiji, kojih sada ima preko 180. Eduroam svojim korisnicima u ukupno 82 zemlje omogućava besplatan pristup bezbednom internetu na preko 19.500 lokacija unutar univerziteta, instituta, škola, biblioteka, ali i u javnim prostorima kao što su aerodromi, železničke stanice itd.

U skladu sa *Uredbom o bezbednosti i zaštiti dece prilikom korišćenja informaciono-komunikacionih tehnologija*, koja je na predlog Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija usvojena u junu 2016, uspostavljen je *Nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu - BIT*. Putem tog centra Ministarstvo sprovodi savetovanje dece, roditelja, učenika i nastavnika, kao i svih drugih građana, o prednostima i rizicima korišćenja interneta i bezbednim načinima korišćenja novih tehnologija. Omogućen je i prijem prijava štetnog, neprimerenog i nelegalnog sadržaja i ponašanja na internetu, odnosno prijavljivanje ugroženosti prava i interesa deteta. U obradi prijava učestvuju i druge nadležne institucije i službe, u zavisnosti od toga da li nelegalan sadržaj i ponašanje povređuju psihički ili fizički integritet deteta (pretnje nasiljem, uhodjenje, napastovanje, dečiju pornografiju i sl.), čine povredu prava, zdravstvenog statusa, dobrobiti, opšteg integriteta deteta, ili predstavljaju rizik stvaranja zavisnosti od korišćenja interneta. Edukaciju o bezbednosti dece na internetu Ministarstvo sprovodi i organizovanjem seminara, radionica, prezentacija i informisanjem putem štampanih, elektronskih i drugih medija.

Ovo Ministarstvo je pokrenulo i *IT karavan* - edukativnu platformu za promociju korisne, kreativne i bezbedne upotrebe informacionih tehnologija. IT karavan je nosilac kampanje *Pametno&bezbedno – Smart&safe*, koja predstavlja prednosti upotrebe interneta i novih tehnologija u obrazovanju, poslovanju i komunikacijama, ali i opasnosti koje se kriju usled njihove nepravilne i neusmerene upotrebe. Prvi IT karavan, namenjen učenicima osnovnih škola, sproveden je u periodu od 20. aprila do 3. juna 2016, i posvećen je Nikoli Tesli, povodom 160 godina od njegovog rođenja. Školskim prezentacijama prisustvovalo je 5000 učenika starijih razreda osnovnih škola, dok je na gradskim trgovima promociju ovog projekta videlo više hiljada građana. Na mapi puta našlo se 15 gradova u kojima procentualno ima

najviše mladih uzrasta od 10 do 19 godina, u odnosu na ukupan broj stanovnika. To su: Novi Pazar, Leskovac, Vranje, Kruševac, Kraljevo, Jagodina, Požarevac, Smederevo, Vršac, Zrenjanin, Kikinda, Subotica, Sremska Mitrovica, Šabac i Loznica. IT karavan 2017. promoviše robotiku i programiranje, podstičući mlade da razvijaju digitalne veštine kroz igru i zabavu, ali i da se znanjem zaštite od rizičnih situacija na internetu.

Uz podršku Delegacije Evropske unije u Srbiji, od 2010. godine medijska pismenost se mapira kao važna tema u studiji o stanju u oblasti medija, koja je bila sastavni deo Medijske strategije do 2016. godine. Prema rečima savetnice pri Ministarstvu kulture i informisanja „Republika Srbija će podsticati razvoj medijske pismenosti razvijanjem individualnih kapaciteta svojih građanki i građana u korišćenju, razumevanju i kritičkom procenjivanju različitih aspekata medijskog rada i medijskih sadržaja, kao i njihovih društvenih veština potrebnih za uspešno korišćenje informacionih i komunikacionih usluga“ (SEENPM, 2016:79). Prema budžetskom planu za sufinansiranje projekata, medijska pismenost je navedena kao jedan od kriterijuma. Ovim mehanizmom Ministarstvo je finansijski podržalo uglavnom jednogodišnje projekte udruženja civilnog društva, lokalnih medija i pojedinih omladinskih i studentskih organizacija.

Pilot kampanja “Ako imaš šta da kažeš – reci”, pokrenuta od strane Ministarstva kulture i informisanja obuhvata različite aktivnosti u vezi sa obrazovanjem srednjoškolaca i srednjoškolki i njihovih profesorki i profesora u oblasti medijske pismenosti. Kampanju finansira Evropska unija u sklopu projekta *Jačanje medijskih sloboda*. Kreativna rešenja kampanje zasnovana su na zaključcima koji su proizašli iz direktne komunikacije sa učenicama i učenicima srednjih škola i njihove procene o nivou medijske kulture i medijske pismenosti njihovih vršnjaka/vršnjakinja⁴⁵. U okviru kampanje pokrenut je veb sajt www.recinam.rs, koji će služiti kao mesto sakupljanja pojedinačnih ili grupnih predloga na temu medijske pismenosti za učenike/učenice i njihove profesorke/profesore koji su zainteresovani za ovu temu. U kampanji učestvuju tri srednje škole - iz Beograda, Sremskih Karlovaca i Paraćina. Ove škole su dobile priliku da sarađuju sa tvorcima kampanje zahvaljujući svojim predlozima o poboljšanju kvaliteta školskog časopisa, kreiranju promotivnog videa o školi i unapređenju tehničkog kvaliteta školskog veb sajta.

⁴⁵ http://europa.rs/media-literacy-campaign-in-serbian-schools/?lang=en_

2. Medijska i informaciona pismenost i regulatorna i samoregulatorna tela u Srbiji

Nakon ekstenzivnih analiza televizijskih programa (Služba za nadzor i analizu REM, 2013; UNS i UNICEF Serbia, 2013), u martu 2015. godine REM je usvojio *Pravilnik o zaštiti maloletnika u oblasti pružanja medijskih usluga*. Sistem obeležavanja sadržaja zasnovan je na samoregulaciji, a prethodno detaljno istraživanje pokazalo je da u velikoj meri srpske nacionalne televizije nisu poštovale pravila o zaštiti maloletnika koja su bila propisana prethodnim Zakonom o javnom informisanju. Kao regulatorno telo, REM je predložio strategiju za razvoj javnog informisanja, u kojoj postoje paragrafi posvećeni medijskoj pismenosti i načinima pristupanja medijskom sadržaju. Ova strategija daje REM-u nove kompetencije i obaveze, a neke od obaveza su i analiza medijskog tržišta i potreba medijskih korisnika/korisnika, pružanje podrške medijima i novinarskoj profesiji, kao i obrazovanje zaposlenih u medijima.

Savet za štampu je nezavisno samoregulatorno telo čija je funkcija praćenje poštovanja Kodeksa novinara, rešavanje žalbi koje pojedinci i institucije podnose u vezi sa medijskim sadržajem. Ovo telo okuplja izdavače, vlasnike štampanih, onlajn medija i novinskih agencija i profesionalne novinare. U njegovoj nadležnosti je posredovanje između oštećenih pojedinaca, institucija i redakcija i izricanje javnih upozorenja u slučajevima kada su povređeni etički standardi definisani Kodeksom novinara. Savet za štampu uključen je u edukaciju profesionalnih novinarki i novinara da se ponašaju u skladu sa Kodeksom kao i aktivnosti podizanja svesti u javnosti o povredama Kodeksa u medijima. Aktivno je uključen u pitanja slobode informisanja, slobode izražavanja, probleme diskriminacije u medijskim sadržajima itd. *Komisiju za žalbe* čine predstavnici Asocijacije medija, Lokal press-a, Nezavisnog udruženja novinara Srbije, Udruženja novinara Srbije i civilnog društva.

3. Medijska i informaciona pismenost u bibliotekama

Jedna od najzahtevnijih promena sa kojima će se suočiti srpske biblioteke je implementacija informacione pismenosti (IP), to jest preuzimanje uloge obrazovanja građanki i građana koji su pripremljeni za celoživotno učenje u svetu prepunom informacija (Stokić i Vučković, 2010: 1). Biblioteke su deo tradicije i zato su prirodno okruženje za razvoj informacione pismenosti. Web 2.0 servisi biblioteke stavljaju pred nove izazove. Posao bibliotekara je da promovišu postojeće usluge mladima, obrazuju ih dok još pohađaju školu, pre nego što upišu fakultete. Krajem 2009. godine Univerzitetska biblioteka ima u ponudi, za

učenice i učenike srednjih škola, kurseve pretraživanja elektronskih kataloga i korišćenje e-usluga. (Filipi Matutinović, 2012: 84).

Univerzitetske bibliotekarke i bibliotekari moraju ovladati savremenim bibliotekarskim veštinama kako bi pomogli fakultetima i istraživačkim ustanovama, studentkinjama i studentima u njihovom intelektualnom radu. „U sklopu aktivnosti Zajednice biblioteka univerziteta u Srbiji (ZBUS), bibliotekarke i bibliotekari Univerzitetske biblioteke 'Svetozar Marković' su održali niz kurseva u vezi sa korišćenjem internet usluga, elektronskih časopisa i baza podataka, citiranih indeksa i bibliometrijskih indikatora. Jednom godišnje na skupu Zajednice biblioteka univerziteta u Srbiji, univerzitetske bibliotekarke i bibliotekari se informišu o novim elektronskim izvorima i planovima odobrenih kurseva za predstojeću godinu. U periodu 2004-2011. godine preko 1300 polaznica/polaznika – članica i članova ZBUS je pohađalo preko 70 kurseva o različitim vrstama u Srbiji dostupnih elektronskih izvora, zaštiti autorskih prava, citatnom indeksu i bibliometrijskoj evaluaciji“ (Filipi Matutinović, 2012: 79).

Narodna biblioteka u Kruševcu je 2013. godine organizovala obuku za zaposlene u bibliotekama u kojoj je učestvovao međunarodno priznati stručnjak za obuku u oblasti informacione pismenosti g. Albert Berkhost⁴⁶. U oktobru 2014. godine Bibliotekarsko društvo Srbije je organizovalo Međunarodnu naučnu konferenciju „Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke“. Cilj konferencije je bio da se poveća kvalitet pružanja usluga i aktivno učešće u medijskom i informacionom opismenjavanju korisnika i korisnika biblioteka. Jedan od rezultata konferencije je i objavljeni zbornik radova “Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke” (Crnogorac, 2016).

4. Medijska i informaciona pismenost i organizacije civilnog društva

Organizacije civilnog društva u Srbiji imaju vodeću ulogu u promovisanju medijske i informacione pismenosti „odozdo“. Svojim projektima omogućuju saradnju više društvenih aktera sa ciljem da se pojačaju svest i različiti kapaciteti u vezi sa MIP uglavnom kod dece, mladih i njihovih nastavnica i nastavnika. „Glavni problem je što ovi projekti po svom obimu obuhvataju samo određen broj škola, čime se dodatno prave razlike između dece (i njihovih nastavnica/nastavnika i vaspitačica/vaspitača) u različitim školama“ (Matović i Milin Perković, 2014: 21). Kada je o ciljnim grupama reč, programi MIP su uglavnom namenjeni mladima

⁴⁶ <http://www.bibliotekaplus.rs/wp-content/uploads/2013/11/Krusevac-Izvestaj.pdf>

(15+ godina) i njihovim nastavnicama i nastavnicima, dok druge društvene kategorije nisu često uključene u ove projekte. Izuzetak je Novosadska novinarska škola, koja organizuje kurs medijskog obrazovanja namenjen studentkinjama i studentima sa invaliditetom u okviru projekta „Dan u tvojim cipelama“. *Novosadska novinarska škola (NNŠ)* je jedna od vodećih nevladinih organizacija u regionu u oblasti zagovaranja profesionalnih standarda novinara/-ki i medijske pismenosti za sve građane/-ke. Godine 2006. ova škola je bila među prvim organizacijama civilnog društva koja je ponudila seminar za profesionalno usavršavanje „Novinarska radionica – medijska pismenost“ za nastavnike/-ce i stručne saradnike/-ce, akreditovan od strane Zavoda za unapređenje obrazovanja i vaspitanja Republike Srbije. Ova škola poseduje sopstvenu biblioteku sa preko 2000 naslova u oblasti medijske pismenosti i pismenosti za demokratiju, koji su dostupni svim učesnicima njihovih projekata, posebno zaposlenima u prosveti koji pohađaju akreditovane seminare i obuke koje ova škola nudi. Novosadska novinarska škola takođe održava obuku pripadnicama i pripadnicima nacionalnih manjina i snabdeva ih materijalima na njihovim jezicima.

Važan doprinos organizacija civilnog društva u promovisanju MIP je u njihovim istraživanjima i saradnji sa univerzitetima i istraživačicama i istraživačima u zemlji. Istraživanja u oblastima vezanim za medije pomogli su da medijska i informaciona pismenost bude vidljivija tema u javnosti i na taj način podstakli njen razvoj. Organizacije civilnog društva i njihovi donatori u Jugoistočnoj Evropi imaju ključnu ulogu u podržavanju saradnje i širenju diskusije o medijskoj pismenosti, kao i u obezbeđivanju učila, potrebnih znanja i veština u vezi sa medijskom i informacionom pismenosti.

Komparativna analiza „Mladi i mediji“ sprovedena 2013. godine pokazala je da većina *omladinskih organizacija* u regionu nikada nije nudila obuke o prepoznavanju i preispitivanju propagandnih poruka. Najviše omladinskih organizacija koje su negativno odgovorile na pitanje o ovim obukama bilo je u Srbiji (79.3%), a najmanje u Crnoj Gori (66.8%). Većina omladinskih organizacija nije *nikada* nudila programe usmerene na objašnjavanje i dekonstrukciju pristrasnog jezika i izveštavanja (76.5% u Srbiji ih je odgovorilo negativno). Većina takođe nikada nije obučavala mlade novinarke i novinare (72.4% u Srbiji), niti je sprovodila obuku mladih za nadzor i analizu medija (77% u Srbiji) ili u upotrebi medija (62.1% u Srbiji) (Bozinoska i Bozovik, 2013: 34-36). U istraživanju se navodi da „na regionalnom nivou, 46.4% mladih retko komentarišu ili se *plaše da komentarišu* tekstove na veb-sajtovima. Nivo straha kod mladih *uvećava se ako je reč o političkim komentarima*, pa 41.4% mladih kaže da se retko oseća prijatno kada treba da se izjašnjava o svojim političkim pogledima. Uz to, 27.6% njih tvrdi da se često ili uvek oseća nelagodno u javnom izjašnjavanju o svojim

političkim stavovima.“ (Bozinoska i Bozovik, 2013: 34). Prema rezultatima *Istraživanja informisanosti i aktivizma mladih u Republici Srbiji* (Ninamedia Research, 2016) u Srbiji 91% mladih koristi Internet na dnevnoj bazi, dok 89% njih koristi društvene mreže. Internet je glavni izvor informisanja mladih o svim pitanjima. Takođe, većina (88%) njih ne ostavlja komentare na teme koje se tiču mladih. Ovo istraživanje je pokazalo da 73% mladih misli da mediji ne obraćaju dovoljno pažnje na njih i njihove potrebe (Ninamedia, 2016a: 39).

Studija “Global Kids Online Serbia: Balancing between Opportunities and Risks: Results from the Pilot Study“ potvrđuje centralnu ulogu IKT u životima dece. Godine u kojima oni prvi put idu onlajn se smanjuju. Ovo istraživanje pokazuje da deca preferiraju uređaje koje sami poseduju (uglavnom mobilne telefone) zbog pristupačnosti i privatnosti. Ona internet primarno koriste radi komuniciranja i zabave, ali i da pronalaze informacije na teme koje ih interesuju. Veštine i znanja rastu sa uzrastom, a najveća razlika je pokazana između dece uzrasta 9–11 godina i starije dece. Rezultati su pokazali da je svako treće imalo negativnog iskustva onlajn tokom prethodne godine. Nalaženje eksplicitnog seksualnog sadržaja je uobičajeno (dve trećine dece je prijavilo). Među najmlađima, svako treće dete je naišlo na eksplicitan seksualni sadržaj. Takođe, svako treće dete je bilo izloženo nekom obliku nasilja tokom prethodne godine. Deca koja provode više vremena onlajn više je verovatno da su bila i agresori i žrtve nasilja. (Popadić, Pavlović, Petrović i Kuzmanović, 2016).

Nedavno sprovedeno istraživanje „Medijska pismenost u niškim srednjim školama“, koje su sproveli Filozofski fakultet u Nišu i Media i reform centar Niš, obuhvatilo je 3688 ispitanica i ispitanika, od toga 1687 učenica i učenika završne godine srednje škole, 1206 roditelja i 795 profesorki i profesora. Kada je o medijskom sadržaju na internetu reč, 47.1% ispitanih srednjoškolki i srednjoškolaca (i 45% profesorki i profesora) misli da je neophodno da država nadzire i kontroliše medijske sadržaje na internetu kako bi se zaustavio plasman negativnih informacija. Skoro polovina od ispitanog broja učenica i učenika (i izvesni broj profesorki i profesora) veruje da mediji ne utiču na formiranje njihovih stavova o aktuelnim pitanjima, a 35.6% njih (i oko 56% profesorki i profesora i oko 45% roditelja) misli da mediji sigurno imaju moć da promene tok događaja. Više od 90% ispitanih veruje da je svim kategorijama društva neophodno medijsko obrazovanje. Međutim, 43.4% učenica/učenika, 44.9% roditelja i 45% profesorki/profesora kaže da se u toku svog obrazovanja nikada nije srelo sa programima medijske pismenosti. Većina učenica/učenika kaže da njihovi profesorki i profesori nikada ne koriste nove medijske tehnologije u nastavi niti ih podstiču da ih koriste u učenju. Samo 29% učenica i učenika misli da je školovanje modernizovano. „Đaci i njihovi roditelji smatraju da bi se uvođenjem dodatnog predmeta još u osnovnoj školi oni dodatno opteretili, a jedino

profesori smatraju da je uvođenje medijskog obrazovanja apsolutno potrebno – 45,8%.“ (Media i Reform Centar Niš, Univerzitet u Nišu, 2016:28).

5. Medijska i informaciona pismenost i profesionalna udruženja

Medijska koalicija⁴⁷ i Američka agencija za međunarodni razvoj uspešno su završile Kampanju za medijsku pismenost – petanestomesečni projekat čiji je cilj jačanje i podrška demokratizacije srpskog društva promovisanjem medijske pismenosti i nezavisnog i odgovornog novinarstva. U januaru 2014. godine otvoren je *onlajn resurs centar* www.medijskapismenost.net namenjen nastavnicama/nastavnicima, učenicama/učenicima srednjih škola i novinarkama i novinarima. Nastavnicama i nastavnicima građanskog vaspitanja su dostupni materijali i planovi lekcija na teme u vezi sa medijskom pismenošću. Srednjoškolke i srednjoškolci mogu pristupiti različitim materijalima u vezi sa prirodom i ulogom medija u njihovim životima, dok za novinarke i novinare ovaj sajt nudi onlajn alate, tekstove i priručnike. Novinarke i novinari profesionalci uključeni u Kampanju su tokom trajanja kampanje držali obuke i radionice o društvenim medijima i učestvovali u javnim raspravama o aktuelnoj medijskoj reformi. U okviru projekta su održane 22 radionice sa 211 polaznica i polaznika širom Srbije, organizovano je 16 javnih događaja sa preko 200 učesnica i učesnika, kreirana četiri webinar (koji su dostupni onlajn), proizvedene tri obrazovne brošure i publikacija sa etičkim smernicama za rad u onlajn medijima.

Tokom trajanja projekta, Medijska koalicija je sprovela istraživanje (2013. godine) u kojem su učestvovali/i 291 novinarka i novinar, 350 studentkinja i studenata novinarstva, 2453 učenice i učenika trećeg i četvrtog razreda srednjih škola i 133 profesorke i profesora građanskog vaspitanja. Istraživanjem je obuhvaćeno 58 srednjih škola u 15 gradova u Srbiji. Glavni nalazi istraživanja ukazuju na to da srednjoškolke i srednjoškolci misle da mediji imaju mali ili srednji uticaj na njih, ali veliki na druge ljude (u literaturi se ovaj efekat naziva *third-person effect*). Takođe, smatraju da su dobro informisani o domaćim i svetskim događajima. Međutim, kao glavni indikator objektivnosti neke vesti uglavnom uzimaju broj medija koji je tu vest preneo. Rezultati su takođe pokazali da, prema sopstvenom tumačenju ovih događaja,

⁴⁷ Medijska koalicija je neformalno partnerstvo između pet medijskih udruženja u Srbiji: tri novinarska udruženja, udruženja lokalnih nezavisnih medija (Lokal Press) i Asocijacije nezavisnih elektronskih medija (ANEM). Koalicija je formirana da bi zastupala usvajanje i implementaciju Medijske strategije u Srbiji, da bi povećala nezavisnost medija i da bi štitila medije od neželjenih pritisaka. Više na:

<https://serbia.usembassy.gov/news/2014/12-15-media-coalition-and-usaid-put-media-literacy-in-focus.html>.

učenici retko napuštaju okvir i ton koji o tim događajima uspostavljaju mejnstrim mediji (Stamenković, 2013).

6. Medijska i informaciona pismenost u privatnom sektoru

U većini zemalja Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope, najaktivnije kompanije privatnog sektora su kompanije koje se bave kompjuterskim softverima, poput Majkrosofta i Samsunga. Oni takođe obezbeđuju materijal za edukaciju za decu, roditelje i nastavnice/nastavnike i često učestvuju u aktivnostima u vezi sa digitalnom pismenošću za različite dobne grupe. „Globalne kompanije Majkrosoft i Samsung najčešće se pominju među akterima iz privatnog sektora, a slede ih telekomunikacione kompanije i druge kompanije iz oblasti informacionih tehnologija (IT) i IKT“ (Costa, Car i Papadimitriou, u pripremi za 2017).

U Srbiji, izdavačka kuća *Clio* iz Beograda predstavlja jedan od izuzetnih primera dobre prakse, jer gotovo čitavu deceniju sprovodi projekat *Internest – Transformisanje školske biblioteke u infoteku* u srednjim školama u Srbiji, u okviru kojeg profesorke i profesori i učenice i učenici prave multimedijalne sadržaje na osnovu knjiga iz *Clio-ve* Multimedia edicije (Matović, Juraitė i Gutiérrez, forthcoming in 2017). Još 1997. godine, ova izdavačka kuća je pokrenula ediciju Multimedia u kojoj su prevedene i objavljene važne knjige iz oblasti medija i otvoren prostor za domaća izdanja u ovom polju. Drugi izdavači takođe povremeno objavljuju medijske naslove. Za mlađu populaciju je posebno interesantan *Kreativni centar*, koji objavljuje knjige za decu predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta, a među temama su film i kompjuterske nauke.

Privatne medijske kompanije nisu aktivne u promociji medijske i informacione pismenosti u Srbiji.

Aneks V

Opravdanost za definisanje preporuka

Postoje različite aktivnosti u polju medijske i informacione pismenosti u Srbiji. Organizacije civilnog društva, univerzitetski i naučni istraživačice i istraživači i novinarska udruženja podržavaju razvoj ove oblasti „odozdo“ kroz istraživački rad i obuke. Vodeću ulogu među vladinim institucijama imaju Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo kulture i informisanja kao i telekomunikacioni sektor. Oni oblikuju i obezbeđuju

neophodni okvir za uvođenje MIP u sve društvene sfere, posebno obrazovnu. Kao što je pokazano, različiti akteri su preuzimali različite aktivnosti ali su one i dalje nedovoljno povezane, nesistematične i neodržive na dugi rok. Neophodno je unaprediti obrazovni sektor sistematičnim i sistemskim pristupom primerenim različitim nivoima obrazovanja. Takođe, sa ovim brojem aktera koji su uključeni u promovisanje medijske i informacione pismenosti, neophodno je hitno uspostaviti mehanizme održive saradnje. Medijska industrija trebalo bi da se uključi u projekte u vezi sa medijskom i informacionom pismenosti, budući da je to deo njene „korporativne društvene odgovornosti“ i odgovornosti prema sopstvenoj publici.

Imajući u vidu različite aktivnosti raznih društvenih aktera u Srbiji u vezi sa MIP, čiji projekti i inicijative traže nacionalni okvir, ovim dokumentom se predlaže definisanje **jedne obuhvatne strategije medijske i informacione pismenosti** kako bi se omogućio sistemski i sistematski pristup – sa jasnim definicijama, vrednostima, poželjnim pravcima razvoja i ulogama različitih interesenata. Vodeći se UNESKO-vim i pristupom Evropske unije medijskoj i informacionoj pismenosti, i ovim dokumentom se predlaže *multi-stakeholder* pristup, tj. onaj koji uzima u obzir različite društvene aktere. Kako istraživanja pokazuju, raznovrsne aktivnosti koje se odnose na razvoj medijske i informacione pismenosti, zahtevaju jedan nacionalni okvir koji bi ih povezo i bio komplementaran sa postojećim regulacijama u medijima, obrazovanju, telekomunikacijama i drugim povezanim sektorima. Obuhvatna strategija medijske i informacione pismenosti značila bi *pomeranje fokusa* pažnje: 1) sa protekcionizma na osnaživanje i participaciju; 2) sa specifičnosti ovih posebnih strategija na same građanke i građane i njihove MIP kompetencije (znanja, veštine, stavove) potrebne u savremenom društvu obeleženom razvojem IKT; 3) sa postojećih različitih nepovezanih inicijativa i projekata na obezbeđenje institucionalnih mehanizama koji bi kombinovali postojeće pristupe „odozdo“ i „odozgo“. Strategija bi trebalo da poveže teoriju, politike i prakse, te uspostavljanje parametara i daljih aktivnosti i odluka u ovom polju. Osnaživanje građana i građanki MIP kompetencijama preporuka je svakog istraživanja koje je sprovedeno u ovoj oblasti, bez obzira na to da li je bilo fokusirano na formalno, neformalno ili informalno obrazovanje ili se bavilo specifičnim problemima koje MIP kao složeni koncept obuhvata (medijska pismenosti, informaciona pismenost, *news literacy*, IKT veštine i digitalna pismenost, pitanja rodne ravnopravnosti, položaja mladih, uloge organizacija civilnog sektora, biblioteka itd.).

Jedna obuhvatna nacionalna strategija o medijskoj i informacionoj pismenosti mogla bi da sjedini sve postojeće napore (u politikama i praksama) u vezi sa MIP i obezbedi *jedinstven nacionalni okvir* za nove aktivnosti u promenljivom medijskom okruženju. Postavila bi *jasan konsenzus različitih (vladinih i nevladinih) aktera* po pitanju *zajedničke vizije i glavnih pravaca*

razvoja MIP u zemlji, kao i korake i mehanizme koje je potrebno da posebni akteri preduzmu da bi se medijskoj i informacionoj pismenosti pristupilo sistematično i sistemski.

Reference:

Bezdanov Gostimir, Svetlana (2008) „Medijska pismenost (za srednje škole...)“ u Vuksanović, D (ur.) *Knjiga za medije, mediji za knjigu*, str 173-187.

Bozinoska, Monika i Bozovik, Sanja (2013) *Youth and Media. Comparative analysis*. SEEYOUTHMEDIA. URL: <http://seeyouthmedia.org/wp-content/uploads/2014/02/Youth-and-Media-Research-Comparative.pdf>

Car, Viktorija, Turcilo, Lejla and Matovic, Marijana (eds.) (2015) *Medijska pismenost – Preduvjet za odgovorne medije* (Media Literacy – Precondition for the responsible media). Faculty of Political Sciences, University of Sarajevo.

Carlson, Ula i Hope Culver, Sherri (2013) *Media and Information Literacy and Intercultural Dialogue*. The International Clearinghouse on Children, Youth and Media, Nordicom.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 20 December 2007 - A European approach to media literacy in the digital environment [COM(2007) 833 final. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:l24112&from=PL>.

Costa, Conceição, Car, Viktorija i Papadimitriou, Sofia (Forthcoming in 2017) in Frau-Meigs, Divina, Flores Michel, Julieta i Velez, Irma (ur.) *Public policies in media and information literacy in Europe*. ECREA Series. Routledge.

Commission Opinion on Serbia's application for membership of the European Union (2011) European Commission. <http://www.nspm.rs/pdf/dokumenti/commission-opinion-on-serbia-s-application-for-membership-of-the-european-union.pdf>.

Crnogorac, Vesna (ed.) (2014) “Medijska i informaciona pismenost u društvu znanja i biblioteke” (Media and Information Literacy in knowledge society and libraries), *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije*, Belgrade: Bibliotekarsko društvo Srbije.

Džigurski, Sever, Simić, Suzana, Marković, Snežana i Šćepanović, Danijela (2013) *Istraživanje o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u školama u Srbiji*. Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Kabinet potpredsednice Vlade za evropske integracije. URL: <http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/06/Istrazivanje-o-upotrebi-IKT-u-skolama-u-Srbiji-jun-2013.pdf>.

European Commission (2014) *Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II) Indicative Strategy Paper for Serbia (2014-2020)*. Adopted on 19/08/2014. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20140919-csp-serbia.pdf.

European Fund for Western Balkans (2015) *Media freedom and integrity in the Western Balkans: Recent developments*, paper series. URL: <http://balkanfund.org/wp-content/uploads/2015/03/Media-freedom-and-integrity-in-the-Western-Balkans-Recent-developments.pdf>.

Filipi Matutinović, Stela (2012) *Information literacy education programs at the academic libraries network in Serbia*. *Bibliotheca Nostra: śląski kwartalnik naukowy* 2/2, 75-86.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO (2015) – *Od novinara do nadničara. Prekarni rad i život*. URL: <http://www.mc.rs/upload/documents/NAJAVE/2016/januar/sazetak-knjige.pdf>

Frau-Meigs, Divina (2011) *Media Matters in the Cultural Contradictions of the 'Information Society' – Towards a Human Rights-Based Governance*, Strasbourg: Council of Europe.

Frau-Meigs, Divina, Flores Michel, Julieta i Velez, Irma (ur.) (Forthcoming in 2017) *Public policies in media and information literacy in Europe*. ECREA Series. Routledge.

Fuchs, Christian (2011) *Foundations of Critical Media and Information Studies*. Routledge.

Grizzle, Alton i Torras Calvo, Maria Carme (2013) *Media and Information Literacy. Policy and Strategy Guidelines*. UNESCO.

International Association for Media and Communication Research (IAMCR) (2014) *Media and gender: a scholarly agenda for the Global Alliance on Media and Gender*. URL:

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/publications/media_and_gender_scholarly_agenda_for_gamag.pdf.

IREX. Media Sustainability Index (MSI) <https://www.irex.org/resource/media-sustainability-index-msi>.

Isakov, Siniša (2016) *An Overview and Recommendations of Media Development in Serbia in The Digital Age: From Strategy to Strategy*”, *Continuation of Speak UP! 3. Conference – Serbia / Analiza stanja i preporuke razvoja medija u Srbiji u digitalnom dobu: od strategije do strategije*. Nnastavak Speak Ip! 3. konferencije – Srbija. Available on demand.

Kaun, Anne i Fast, Karin (2013) *Mediatization of Culture and Everyday Life*. Sodertorn University.

Kanižaj, Igor i Car, Viktorija (2015) *Hrvatska: Nove prilike za sustavan pristup medijskoj pismenosti*, u Car, V, Turčilo, L, Matović, M „Medijska pismenosti – preduvjet za odgovorne medije“, str. 19-38.

Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja - *Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika za školsku 2016/2017. i 2017/2018*. URL: <http://katalog2016.zuov.rs/>.

Lansner R., Tomas (2013) *Prikrivena kontrola – ugrožavanje medija u Srbiji*. World Association of Newspapers and News Publishing (WAN-IFRA) & CIMA – Center for International Media Assistance (CIMA). URL: <http://www.mc.rs/upload/documents/istrazivanje/2014/Prikrivena-kontrola-ugrozavanje-medija-u-Srbiji.pdf>.

La Belle, Thomas J. (1982) *Formal, Nonformal and Informal Education: A Holistic Perspective On Lifelong Learning*. International Review of Education - Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaften - Revue Internationale de Pédagogie XXVIII, 159-175. The Hague: Unesco Institute for Education, Hamburg and Martinus Nijhoff Publishers.

Matić, Jovanka (2012) *Medijske slobode Srbije u evropskom ogledalu – izveštaj baziran na indikatorima Saveta Evrope za medije u demokratiji*. URL:

http://www.mc.rs/upload/documents/izvestaji/2012/Medijske_slobode_Srbije_u_evropskom_ogledalu.pdf.

Matović, Marijana and Perković Milin, Snežana (2014) *Media and Information Literacy Policies in Serbia*, 2013. ANR TRANSLIT and COST “Transforming Audiences/Transforming Societies”, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, Serbia.

http://ppemi.ens-cachan.fr/data/media/colloque140528/rapports/SERBIA_2014.pdf

Matović, M, Juraitė, K i Gutiérrez, A (forthcoming in 2017) *Mapping the Role of Actors in MIL: Comparative Media Systems Perspective* in Frau-Meigs, Divina, Flores Michel, Julieta i Velez, Irma (ur.) *Public policies in media and information literacy in Europe*. ECREA Series. Routledge.

Media and Reform Center Nis, University of Nis (2016) *Research on Media Literacy (Istrazivanje o medijskoj pismenosti)*. URL:

<http://seenpm.org/wp-content/uploads/Istrazivanje-MEDIJSKA-PISMENOST-MRCN.pdf>.

Milanović, Jadranka (2010) *Međunarodni novinarski kodeksi i dečija prava*. CM 15, god 5. Novi Sad: CDC – Centar za usmeravanje komunikacija (Prethodno: PROTOCOL) i Beograd: Fakultet političkih nauka. URL: <http://www.fpn.bg.ac.rs/arhiva/sites/default/files/wp-content/uploads/CM15.pdf>

Milivojević, Snježana (ed) (2011) *Profesija na raskršću – novinarstvo na pragu informacionog društva*. Univerzitet u Beogradu, Beograd: Centar za medije i medijska istraživanja, Fakultet političkih nauka. URL: http://www.rpp-westernbalkans.net/en/research/Completed-Projects/2012/Profession-at-the-Crossroads---Journalism-at-the-Threshold-of-Information-Society/mainColumnParagraphs/0/text_files/file5/Profesija-na-Raskr%C5%A1%C4%87u.pdf.

Milivojević, Snježana, Radojković, Miroljub, Milojević, Ana, Ugrinić, Aleksandra, Krstić, Aleksandra & Matović, Marijana (2012) *Profesija na raskršću – novinarstvo na pragu informacionog društva*. Univerzitet u Beogradu, Beograd: Centar za medije i medijska istraživanja, Fakultet političkih nauka. URL: http://www.rpp-westernbalkans.net/en/research/Completed-Projects/2012/Profession-at-the-Crossroads---Journalism-at-the-Threshold-of-Information-Society/mainColumnParagraphs/0/text_files/file6/Profesija%20na%20raskrsu%202.pdf.

Milojević, Ana & Ugrinić, Aleksandra (2011) Sloboda novinarstva u Srbiji pod pritiskom politike i novca. CM – časopis za upravljanje komunikacijom 6 (20): 41-60. URL: http://www.rpp-westernbalkans.net/en/research/Completed-Projects/2012/Profession-at-the-Crossroads---Journalism-at-the-Threshold-of-Information-Society/mainColumnParagraphs/0/text_files/file4/Communication%20Management.pdf.

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa akcionim planom za period od 2016. do 2018. godine. „Službeni Glasnik RS“, br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – YC, 72/12, 7/14 – YC i 44/14). URL: https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2016-12/Nacionalna%20strategija%20za%20rodnu%20ravnopravnost%20%282016-2020%29%20sa%20Akcionim%20planom_0.docx

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine. Službeni glasnik RS, broj 50/11 i člana 45. stav 1. Zakona o Vladi („Službeni glasnik RS“, br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – US, 72/12, 7/14 – US i 44/14). URL: http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf.

Nacionalni Prosvetni Savet Republike Srbije (2013) Smernice za unapređivanje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u obrazovanju. URL: http://www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2013/12/SMERNICE_final.pdf.

National Plan For The Adoption Of The Acquis (2013-2016) / Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije (NPAA) od 2013-2016. godine. URL: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/npaa13_16.pdf

Ninamedia Research (2016) *Istraživanje informisanosti i aktivizma mladih u Republici Srbiji*. URL: <https://www.mos.gov.rs/public/ck/uploads/files/Dokumenta/Omladina/istrazivanja/istrazivanje%202016/Aktivizam-i-informisanost-mladih-terensko-istra%C5%BEivanje-decembar-2016-finalni.pdf>

Popadić, Dragan, Pavlović, Zoran, Petrović, Dalibor i Kuzmanović, Dobrinka (2016) *GLOBAL KIDS ONLINE SERBIA: Balancing between Opportunities and Risks: Results from the Pilot Study*. URL: http://blogs.lse.ac.uk/gko/wp-content/uploads/2016/05/Country-report_Serbia-final-26-Oct-2016.pdf.

Radojković, Miroljub (2011) *Socijalno-ekonomski položaj novinara*. CM – Časopis za upravljanje komunikacijom 6 (20): 21-37. URL: <http://www.fpn.bg.ac.rs/arhiva/sites/default/files/wp-content/uploads/2011/09/CM20.pdf>.

Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (OJ L 394, 30.12.2006, pp. 10-18). URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006H0962>.

Regulatorno telo za elektronske medije (REM) (2015) *Pravilnik o zaštiti malolentika u oblasti pružanja medijskih usluga*. Sl.glasnik RS, br. 25/15. URL:

<http://rem.rs/uploads/files/Pravilnici/6075-Pravilnik%20o%20zastiti%20maloletnika%20u%20oblasti%20pruzanja%20medijskih%20usluga%20za%20sajt.pdf>.

Republički zavod za statistiku (RZS) (2016) *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji*. URL: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/UpotrebaIKT/ICT2016s.pdf>.

Reporters without Borders. World Press Freedom Index. URL: <https://rsf.org/en/ranking>

Savet za borbu protiv korupcije (2015) *Izveštaj o vlasničkoj strukturi i kontroli medija u Srbiji*. Beograd: Vlada Republike Srbije. URL: <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/Storage/Global/Documents/izvestaji/izvestaj%20mediji%2026%2002.pdf>

Savet za štampu (2016) *Izveštaj o monitoringu poštovanja Kodeksa novinara Srbije u dnevnim listovima u periodu od 01. marta do 31. decembra 2016. godine*. URL: <http://www.savetzastampu.rs/doc/monitoring-2016/izvestaj-o-monitoringu-postovanja-kodeksa-novinara-srbije-u-dnevnim-stampanim-medijima-mart-decembar-2016.pdf>.

SEENPM (2016) *Media Literacy and Education needs of journalists and the public in Albania, Bosnia-Herzegovina, Former Yugoslav Republic of Macedonia, Montenegro and Serbia*. Project "Partnership in Southeast Europe for the Development of the Media". Draft report (available on demand).

Služba za nadzor i analizu REM (2013) *Zaštita dece i omladine i označavanje programskih sadržaja kod nacionalnih TV emitera. Regulatorno telo za elektronske medije*, Beograd. URL: http://tvoznake.rs/Za%C5%A1tita%20dece%20i%20omladine%20i%20ozna%C4%8Davanje%20programskih%20sadr%C5%BEaja%20kod%20nacionalnih%20TV%20emitera_REM.pdf.

Stamenković, Sanja (2013) *Media literacy in Serbia (Medijska pismenosti u Srbiji), Research results*. Bureau for Social Research (BIRODI). URL: <http://www.birodi.rs/wp-content/uploads/2013/12/Medijska-pismenost-u-Srbiji-rezultati-istraživanja.pdf>

Stokić Simončić, Gordana and Vučković, Željko (2010) *Information Literacy in Serbia: Initiatives and Strategies*. Studies in Informatics and Control, vol. 19 br. 2, str. 177-184. URL: https://www.academia.edu/10321908/Information_literacy_in_Serbia.

Stojković, M i Milanović, J (2016) *Medijska reforma nakon pet godina od usvajanja medijske strategije: presek stanja i preporuke za budućnost*. Available on demand.

Share Fondacija (2016) *Stanje digitalnih prava i sloboda u Srbiji - pregled za 2016. godinu*. URL: http://www.shareconference.net/sites/default/files/u742/godisnji_monitoring_izvestaj_2016_za_sajt.pdf.

Strategija razvoja sistema javnog informisanja u Republici Srbiji do 2016. godine. „Službeni glasnik RS”, br. 55/05, 71/05-ispravka, 101/07, 65/08 i 16/11 URL: <http://www.osce.org/sr/serbia/88325?download=true>

Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine. „Službeni glasnik RS“, br. 107/2012 od 9.11.2012. URL: http://vojvodinahouse.eu/uploads/download/eu_programi/erasmus/Strateski%20dokumenti%20Republike%20Srbije/Strategija%20razvoja%20obrazovanja%20Republike%20Srbije%202020.pdf

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije. „Službeni Glasnik RS“, br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – US i 72/12. URL: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2017-02/Strategija%20prevencije%20i%20za%20%C5%A1tite%20od%20diskriminacije.pdf>.

Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine. („Sl. glasnik RS", br. 75/2011). URL: http://www.paragraf.rs/propisi/strategija_razvoja_informacionog_drustva_u_republici_srbiji.html

Turčilo, Lejla i Tajić, Lea (2015) *Bosna i Hercegovina: Nepostojanje strategije kompenzirano individualnim naporima u razvijanju medijske pismenosti*, u Car, V, Turčilo, L, Matović, M „Medijska pismenosti – preduvjet za odgovorne medije“, str. 7-18.

UN (1989) *Convention of the Right of a Child*.

URL: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>.

UNESCO (2005) *Towards Knowledge based societies*. UNESCO Publishing.

UNS i UNICEF (2013) *Označavanje tv sadržaja i zaštita dece – analiza programa nacionalnih emitera*. URL: http://tvoznake.rs/Oznacavanje%20TV%20sadrzaja_%20Analiza_UNS_UNICEF_2013.pdf.

Webster, Frank (2014) *Theories of the Information Society* (fourth edition). Routledge.

Wilson, Carolyn; Grizzle, Alton; Tuazon, Ramon; Akyempong, Kwame i Cheung, Chi-Kim (2011) *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. UNESCO Publishing. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf>.

Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnosti. „Sl. glasnik RS“ br. 52/11. Osnovni tekst na snazi od 23/07/2011 , u primeni od 24/01/2012. URL:

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047

<http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/law-on-library-and-information-service.doc>

Zakon o informacionoj bezbednosti (2016) "Sl. glasnik RS", br. 6/2016. URL: [http://mtt.gov.rs/download/1\(2\)/Zakon%20o%20informacionoj%20bezbednosti.pdf](http://mtt.gov.rs/download/1(2)/Zakon%20o%20informacionoj%20bezbednosti.pdf).

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. „Sl. glasnik RS“, br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 35/2015 - autentično tumačenje, 68/2015 i 62/2016 - odluka US). URL:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html.

Zakon o javnom informisanju i medijima. "Sl. glasnik RS", br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016). URL: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2014/2511-14.pdf>.

Zakon o javnim medijskim servisima. "Sl. glasnik RS", br. 83/2014, 103/2015 i 108/2016). URL: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2014/2513-14.pdf>.

Zakon o elektronskim medijima. „Sl. glasnik RS“, br. 83/2014 i 6/2016. URL: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_elektronskim_medijima.html.

Zakon o obrazovanju odraslih. "Sl. glasnik RS", br. 55/2013. URL:

URL: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2230-13Lat.pdf>

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju. "Sl. glasnik RS", br. 55/2013. URL:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.html.